

अध्याय एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

शैलीविज्ञान अङ्ग्रेजीको “स्टाइलिस्टिक्स”बाट नेपालीमा रूपान्तरित शब्द हो। “स्टाइलिस्टिक्स” शब्दको व्युत्पत्ति अङ्ग्रेजीको “स्टाइल” शब्दबाट भएको हो। “स्टाइल” शब्दमा प्रत्यय गाँसी “स्टाइलिस्ट” शब्द बनाइन्छ, र त्यसमा शास्त्र वा ज्ञान बुझाउने “इक्स” प्रत्यय जोडेर “स्टाइलिस्टिक्स” शब्दको निर्माण गरिन्छ। यसरी निर्मित “स्टाइलिस्टिक्स” शब्दको नेपाली रूप शैलीविज्ञानको निर्माण शैली विज्ञानबाट भएको हो (शर्मा, २०४८ : ४)।

पाश्चात्य जगतमा शैलीविज्ञान शब्दको सर्वप्रथम प्रयोग इस्वीको उन्नाइसौं शताब्दीमा भएको हो। १९ औं शताब्दीको प्रारम्भमा जर्मन भाषामा स्टाइलिस्टिक्स शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ, भने अङ्ग्रेजी भाषामा स्टाइलिस्टिक्स शब्दको प्रयोग १८७२ इ.मा भएको देखिन्छ। वर्तमान समयमा शैलीविज्ञान साहित्यिक समालोचनाको नवीनतम विधाका रूपमा देखिएको छ। भाषावादी पद्धति र सिद्धान्तका रूपमा प्रसिद्ध भएको यस पद्धतिलाई आधुनिक वैज्ञानिक पद्धतिका रूपमा लिइन्छ। शैलीवैज्ञानिक समालोचनाको इतिहास निकै पुरानो देखिएता पनि यसले आफ्नो वास्तविक स्वरूप चाहिँ वर्तमान समयमा आएर प्राप्त गरेको देखिन्छ। यो प्रणाली युरोप र अमेरिकामा निकै फस्टाएको र युरोप हुँदै एसियाका विभिन्न देशमा भित्रिने क्रममा नेपाली साहित्यमा पनि भित्रिएको हो। बिसौ शताब्दीमा अर्थविज्ञानको एउटा प्रायोगिक शाखाका रूपमा शैलीविज्ञानको उदय भएको हो (शर्मा र लुइँटेल, २०६३)। यसको प्रथम प्रयोग आई.ए. रिचर्डस र एम्पसनबाट भएको मानिन्छ। शैली विज्ञानका प्रमुख मान्यताहरूमा यसले भाषाका माध्यमबाट साहित्यको अध्ययन विश्लेषण गर्छ, काव्य भाषाको प्रयोग भएको सङ्कथनलाई आफ्नो अध्ययनको विषयवस्तु बनाउँछ, यसले कृतिगत शैलीय तत्त्वका आधारमा यथार्थवादी समीक्षा प्रस्तुत गर्छ, यसले वस्तुगत रूपमा कृतिको अध्ययन, विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्छ (शर्मा र लुइँटेल, २०६३)।

शैलीलाई भाषिक दृष्टिले हेर्ने परम्परा प्राचीनकालदेखि नै थालनी भएको पाइन्छ। सुरु सुरुमा शैली अलङ्कारशास्त्रको एउटा अङ्गमात्र मानिन्थ्यो (शर्मा २०४८ : २७)। पूर्वीय र पाश्चात्य दुवै थरी काव्यशास्त्रमा शैलीलाई एउटा काव्यात्मक घटकका रूपमा परिभाषिक गर्ने प्रयास प्राचीनकालदेखि नै हुँदै आएको पाइन्छ। परम्परागत दृष्टिमा हेर्ने हो भने पूर्वमा ऋग्वेद र पश्चिममा अरस्तुको काव्यशास्त्र र अलङ्कार शास्त्रमा भाषाशैलीका बारेमा चर्चा गरिएको पाइन्छ। पूर्वीय समालोचना र साहित्यको क्षेत्रमा शैली विज्ञानको परम्परा पाश्चात्य परम्पराभन्दा लामो, विकसित र व्यवस्थित देखिन्छ। पूर्वमा भरतमूनिको नाट्यशास्त्रदेखि पाणिनीको अष्टाध्यायी जस्ता विशिष्ट कृतिहरूमा शैलीका विभिन्न र विशिष्ट अर्थमा प्रयोग गरिएको छ। पश्चिमी

विद्वानहरूले साहित्यको अध्ययन गर्दा शैली पक्षलाई पनि विशेष महत्व दिइएको देखिन्छ। शब्द चयन, शब्द संयोजनका दृष्टिले साहित्यको विश्लेषण गर्ने प्रचलन प्राचीन ग्रीकबाट सुरु भएको पाइन्छ। पश्चिममा प्लेटो अरस्तु, सिसरो आदि विद्वानहरूले शैलीका बारेमा चर्चा गरेका छन्।

प्रस्तुत अध्ययन त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय एम.एड. दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो। यस अध्ययनमा सुशीला कार्कीको कारा (२०७६) उपन्यासमा कारागारभित्रका कैदीहरूको यथार्थ चित्रण गरिएको छ। कार्कीले ३० वर्ष वकालत गर्दा भोगेका, बुझेका धेरै कुरा यस उपन्यासमा केन्द्रित रहेको छ। प्रस्तुत उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गर्ने कार्य यस शोधमा गरिएको छ। उक्त उपन्यासको शैली वैज्ञानिक अध्ययनअन्तर्गत पात्र/चरित्रका आधारमा र विचलन वा समानान्तरताका आधारमा भाषिक विश्लेषण गरिएको छ। यस उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन यसभन्दा अघि कसैबाट नभएको कारण सो अध्ययन नितान्त मौलिक र उपयोगी ठहरिएको छ।

१.२ समस्याकथन

प्रस्तुत अध्ययन निम्नलिखित समस्यामा केन्द्रित रहेको छ :

- क) कथानकका आधारमा कारा उपन्यास कस्तो रहेको छ ?
- ख) चरित्रका आधारमा कारा उपन्यास के कस्तो छ ?
- ग) विचलन र समानान्तरताको आधारमा कारा उपन्यास के कस्तो छ ?

१.३ अध्ययनका उद्देश्यहरू

प्रस्तुत अध्ययनका उद्देश्यहरू निम्नअनुसार रहेका छन् :

- क) कथानकका आधारमा कारा उपन्यास विश्लेषण गर्नु,
- ख) चरित्रका आधारमा उक्त उपन्यासको विश्लेषण गर्नु,
- ग) विचलन र समानान्तरताको आधारमा उक्त उपन्यासको विश्लेषण गर्नु,

१.४ अध्ययनको औचित्य तथा महत्त्व

कुनै पनि विषय क्षेत्रमा गरिएको अध्ययन अनुसन्धानबाट निश्चित उपलब्धि एवम् लाभ प्राप्त गर्न सकिन्छ। प्रस्तुत कृतिको शैलीवैज्ञानिक अध्ययनले लेखक तथा कृतिको वास्तविक तथ्यको समेत जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ। उक्त कृतिको शैलीवैज्ञानिक अध्ययनबाट कृतिमा प्रयोग भएका भाषिक संरचना एवम् कृतिको प्रस्तुतिगत शैलीको जानकारी हुनुका साथै कृतिको अध्ययनबाट प्राप्त निष्कर्षको अध्ययनबाट उपन्यास सर्जकहरूलाई भावी दिनहरूमा कृतिका कमीकमजोरी सुधार गरी परिमार्जन गर्न र नयाँ कृतिहरूको सिर्जना गर्न थप पृष्ठपोषण पुग्ने देखिन्छ। पाठ्यक्रम निर्माताहरूलाई पनि साहित्यिक कृतिको शैलीवैज्ञानिक अध्ययनबाट त्यस्ता

साहित्यिक कृतिलाई पाठ्यक्रममा समावेश गर्न प्रेरणा मिल्ने देखिन्छ। यस्तै गरी औपन्यासिक कृतिहरूको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरूको ज्ञानको दायरा फराकिलो हुने गर्दछ। त्यसैगरी भावी अनुसन्धानकर्ताहरूलाई पनि उक्त कृतिको थप मूल्याङ्कन गर्न तथा अन्य कृतिहरूको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गर्न महत्वपूर्ण भूमिका एवम् मार्ग निर्देशकको काममा सहयोग पुग्ने भएकाले यसको महत्त्व एवम् औचित्य स्पष्ट देखिन्छ। कृतिको शैलीवैज्ञानिक अध्ययनबाट पनि भाषाशैली, वाक्यगठन, शब्दगठन, भाषिक चयन, विचलन एवम् समानान्तरताका बारेमा समेत जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ। प्रस्तुत अध्ययन प्रधान न्यायाधीश तथा उपन्यासकार सुशीला कार्कीको कारा (२०७६) उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययनमा सीमित रहेको छ। यस अध्ययनबाट साहित्यिक विषयवस्तुहरूको अध्ययन गरी शैलीवैज्ञानिक तथ्याङ्कहरू प्रस्तुत गरिने हुँदा विद्वत् वर्ग, कृतिकार समालोचक एवम् विश्लेषकहरूलाई समेत फाइदा पुग्ने भएकाले यसको महत्त्व एवम् तथा औचित्य उल्लेखनीय रहेको देखिन्छ। यसरी प्रस्तुत कृतिको यसभन्दा अगाडि तथा शैलीवैज्ञानिक विश्लेषण शीर्षकमा अध्ययन अनुसन्धान हालसम्म कोही कसैले नगरेको हुँदा यो नितान्त मौलिक अनुसन्धान हो। त्यसैले पनि यस अध्ययन औचित्यपूर्ण रहेको छ।

१.५ अध्ययन परिसीमा

यो शोधकार्य पूरा गर्नका लागि निम्न परिसीमामा रही सुशीला कार्कीको कारा (२०७६) उपन्यासको शैली मनोवैज्ञानिक अध्ययन एवम् विश्लेषण गरिएको छ :

- क) उक्त उपन्यासको कथानक र पात्र/चरित्रहरूको अध्ययन एवम् वर्गीकरण लिङ्ग, कार्य, प्रवृत्ति, स्वभाव, जीवनचेतना, आसन्नता र आवद्धताका आधारमा सीमित रहेको छ।
- ख) उक्त उपन्यासमा प्रयुक्त कोशीय र व्याकरणिक विचलन तथा आन्तरिक समानान्तरताको अध्ययन सीमित रहेको छ।

१.६ पारिभाषिक शब्द

यस शोधकार्यमा पारिभाषिक शब्दहरूको प्रयोग हुने भएका कारण ती शब्दहरूको अर्थ निम्नअनुसार रहेको छन् :

- चयन : छान्ने काम/रोज्ने कार्य/धेरैमध्ये कुनै एकको छनोट गर्ने कार्य।
- समानान्तरता : पद, पदावली वाक्यांश/वाक्य वा भावार्थको पुनरावृत्ति हुनु।
- विचलन : प्रचलित नियमलाई उथल पुथल कार्य/मानक भाषाको अतिक्रम गर्नु।
- अग्रभूमि निर्माण : खास ध्वनि, पद, पदावली तथा वाक्यलाई विशेष जोड दिएर अगाडि सार्नु।
- शैली : भाषिक संरचना र साहित्यिक संरचनालाई जोड्ने कार्य।

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा तथा धारणात्मक संरचना

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा

ओली (२०७१) द्वारा नेपाली शिक्षा विभाग कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गा, भ्वापाअन्तर्गत 'दृष्टि' उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरिएको पाइन्छ। उक्त अनुसन्धानका उद्देश्यहरू (क) कथावस्तु र पात्रका आधारमा दृष्टि उपन्यासको विश्लेषण गर्नु, (ख) चयन, विचलन र समानान्तरताका आधारमा दृष्टि उपन्यासको विश्लेषण गर्नु र (ग) शैलीवैज्ञानिक पद्धतिका आधारमा प्रस्तुत कृतिको मूल्याङ्कन गर्नु रहेका छन्। उक्त शोध कार्यमा पुस्तकालयीय विधि एवम् वर्णनात्मक विधिको प्रयोग गरिएको पाइन्छ। तथ्याङ्क सङ्कलनका निम्ति प्राथमिक स्रोतका रूपमा 'दृष्टि' उपन्यासलाई लिइएको छ भने साहित्यकारका लेख रचना र पत्रपत्रिकालाई द्वितीयक स्रोत सामग्रीका रूपमा लिइएको छ।

रेग्मी (२०७२) द्वारा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग सुकुना बहुमुखी क्याम्पसअन्तर्गत 'विभाजित समय' उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरिएको पाइन्छ। उक्त अध्ययनको समस्याहरूमा (क) विभाजित समय उपन्यासको कथानक के कस्तो रहेको छ ? (ख) विभाजन उपन्यासमा चरित्र चित्रण कस्तो रहेको छ ? (ग) विभाजित समय उपन्यासमा चयन कस्तो रहेको छ ? रहेका छन्। त्यस्तै उक्त शोधपत्रको उद्देश्यहरू (क) कथानकका आधारमा विभाजित समय उपन्यासको विश्लेषण गर्नु (ख) चरित्रका आधारमा विभाजित समय उपन्यासको विश्लेषण गर्नु, (ग) चयनका आधारमा उक्त उपन्यासको विश्लेषण गर्नु, (घ) विचलन र समानान्तरताका आधारमा समेत उक्त उपन्यासको विश्लेषण गर्नु रहेका छन्। उक्त अध्ययनमा पुस्तकालयीय विधिलाई प्रमुख आधार बनाइएको पाइन्छ। प्राथमिक स्रोतका रूपमा 'विभाजित समय' उपन्यास र द्वितीयक स्रोतका रूपमा विभिन्न शोधपत्रहरू, पत्रपत्रिका तथा साहित्यकारका कृतिहरूलाई तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतका रूपमा लिइएको पाइन्छ भने निष्कर्षमा चयनका आधारमा, तत्सम, तद्भव, आगन्तुक तीनै स्रोतबाट आएका शब्दहरूको चयन गरिएको छ। नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपातका आधारमा शब्द चयन गरिएको छ भनी निष्कर्ष निकालिएको छ।

राहु (२०७२) द्वारा नेपाली भाषा शिक्षा त्रि.वि. कीर्तिपुरबाट 'एक्काइसौं शताब्दीको सुम्निमा' उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरिएको पाइन्छ। यस अध्ययनको उद्देश्यहरू (क) एक्काइसौं शताब्दीकी सुम्निमा उपन्यासको कथानकको विश्लेषण गर्नु, (ख) शैलीवैज्ञानिक आधारमा पात्रहरूको वर्गीकरण गर्नु र (ग) चयन, विचलन र समानान्तरताका आधारमा भाषिक विश्लेषण गर्नु रहेका छन्। उक्त शीर्षकमा शोधपत्र तयार गर्नका लागि पुस्तकालयीय विधिको

उपयोग गरिएको छ। त्यसैगरी वर्णनात्मक पद्धतिको समेत प्रयोग गरिएको छ। तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि प्राथमिक स्रोतका रूपमा एक्काइसौं शताब्दीकी सुम्निमा उपन्यासलाई लिइएको छ भने द्वितीयक स्रोतका रूपमा शैली विश्लेषणसँग सम्बन्धित भएर लेखिएका अप्रकाशित आलेखहरू, समालोचनात्मक लेख एवम् अनुसन्धानका सार आदिलाई लिइएको पाइन्छ।

सुवेदी (२०७३) द्वारा नेपाली शिक्षा विभाग जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरी, सुनसरीअन्तर्गत 'दमिनी भीर' उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरिएको पाइन्छ। उक्त अनुसन्धान उद्देश्यहरू (क) 'दमिनी भीर' उपन्यासको चयनको अध्ययन गर्नु, (ख) 'दमिनी भीर' उपन्यासमा विचलनको अध्ययन गर्नु, (ग) 'दमिनी भीर' उपन्यासमा समानान्तरताको खोजी गर्नु र (घ) 'दमिनी भीर' उपन्यासमा चरित्रको विश्लेषण गर्नु रहेका छन्। उक्त शोध कार्यमा पुस्तकालयीय विधिहरूलाई प्रमुख विधिको रूपमा चयन गरी तथा वर्णनात्मक विधिको समेत प्रयोग गरिएको पाइन्छ। सहायक सामग्रीका रूपमा विभिन्न शोधपत्र र पत्रपत्रिका एवम् शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणसँग सम्बन्धित लेख रचनाको अध्ययनमार्फत् उक्त शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको कुरा अध्ययनकर्ता सुवेदीले उल्लेख गरेका छन्।

खतिवडा (२०७५) द्वारा नेपाली भाषा शिक्षा त्रि.वि. जनता क्याम्पस इटहरी सुनसरीबाट 'बाँच्ने एक जिन्दगी' उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरिएको पाइन्छ। यसका उद्देश्यहरू (क) कथानकका आधारमा 'बाँच्ने एउटा जिन्दगी' उपन्यासको विश्लेषण गर्नु, (ख) चरित्रका आधारमा उक्त उपन्यासको विश्लेषण गर्नु र (ग) चयन, विचलन र समानान्तरताको आधारमा उक्त उपन्यासको विश्लेषण गर्नु रहेका छन्। उक्त अनुसन्धानमा पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरिएको छ, भने आवश्यक मात्रामा वर्णनात्मक एवम् विश्लेषणात्मक विधिको समेत प्रयोग गरिएको छ भने शैलीवैज्ञानिक सिद्धान्तको अध्ययन गरी त्यसैको आधारमा 'बाँच्ने एक जिन्दगी' उपन्यासको विश्लेषण गरिएको तथा आवश्यकताअनुसार विज्ञहरूको सुझावलाई समेत आत्मसाथ गरिएको कुरा उल्लेख गरिएको छ।

यसरी हेर्दा उल्लिखित शीर्षक एवम् विषयमा अध्ययन कार्य सम्पन्न भए पनि सुशीला कार्कीको कारा (२०७६) उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन हालसम्म कोही कसैबाट पनि नभएको हुँदा यो अध्ययन प्रथम र नितान्त नयाँ रहनेछ।

२.२ पूर्वकार्यको उपयोगिता र कार्यान्वयन

कुनै पनि विषय क्षेत्रमा गरिएको पूर्व अध्ययन अनुसन्धान एवम् विश्लेषणबाट निस्केका निष्कर्षले शोधार्थीहरूलाई आफ्नो शीर्षकका सम्बन्धमा थप ज्ञान प्राप्त गर्न सहयोग पुग्दछ। त्यसैगरी अनुसन्धानकर्ताले अध्ययन गर्न लागेका विषय शीर्षकसँग सम्बन्धित पूर्व अनुसन्धानको

अध्ययन मार्फत् प्राप्त सुभाषका आधारमा आफ्नो शोधकार्यलाई सहज रूपमा सम्पन्न गर्न ठूलो मद्दत पुग्ने देखिन्छ । प्रस्तुत शोधकार्य कारा (२०७६) उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन भएकाले माथि उल्लेखित पूर्वकार्यको समीक्षालाई उपयोग गरिएको छ । यसरी त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत भए/गरेका शैलीवैज्ञानिक अध्ययनले प्रस्तुत अध्ययनलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी ढङ्गले सम्पन्न गराउन उपयुक्त मार्ग दर्शनको भूमिका हुने कुरामा दुईमत नहोला ।

प्रस्तुत कारा (२०७६) उपन्यासको शैली विश्लेषणबाट शैलीविज्ञानसम्बन्धी सैद्धान्तिक अवधारणासम्बन्धी स्पष्ट हुन शिक्षक विद्यार्थी तथा अन्य पाठक वर्गलाई समेत उक्त कृतिमा प्रयुक्त भाषिक विशिष्टताको पहिचान गर्न एवम् कृति लेखकहरूलाई कुनै पनि कृतिको विश्लेषणबाट निस्केको निष्कर्षलाई मध्यनजर गर्दै कृतिमा रहेका कमीकमजोरी सुधार गर्न साथै शुद्ध र मानक भाषाको प्रयोग गरी कृति सिर्जना गर्न कार्यान्वयन पक्ष र नीति निर्माणको तहमा महत्वपूर्ण आधार प्रस्तुत गर्न सक्छ । त्यसैगरी कुनै पनि साहित्यिक कृतिको शैली विश्लेषण गर्न चाहने समालोचक वर्गका लागि पनि कोशेढुङ्गा सावित हुनेछ ।

२.३ सैद्धान्तिक संरचना

उपन्यासकार सुशीला कार्कीको कारा उपन्यासमा प्रयुक्त पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक आधारमा सैद्धान्तिक अध्ययन गरिएको छ । शैलीविज्ञानमा लिङ्ग, कार्य, प्रवृत्ति, स्वभाव, जीवन चेतना आसन्नता र आबद्धतालाई आधार मानी अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ ।

२.३.१ चरित्रको विश्लेषण एवम् वर्गीकरणको आधार

चरित्रलाई उपन्यासको महत्वपूर्ण तत्व मानिन्छ । चरित्रकै कारण कथानक अगाडि बढ्छ । कारा (२०७६) उपन्यासको चरित्रहरूको वर्गीकरणका आधारहरू निम्न रहेका छन् :

२.३.१.१ लिङ्गका आधारमा

उपन्यासमा प्रयोग भएका पात्र वा चरित्रहरूको प्राकृतिक वा शारीरिक जात छुट्याउने आधार लिङ्ग हो । आख्यानात्मक कृतिमा प्रयोग हुने पात्रहरू स्त्रीलिङ्ग र पुलिङ्ग गरी दुई किसिमका हुन्छन् (शर्मा, २०४८ : १७४) । नायक, नायिका, सहनायक, सहनायिका, खलनायक, खलनायिका आदि नामका आधारबाट कृतिभित्र नीहित पात्रहरूलाई छुट्याउन सकिन्छ ।

२.३.१.२ कार्यका आधारमा

उपन्यासमा प्रयोग हुने पात्रहरूको भूमिका एकै किसिमको नहुने भएकाले मुख्य, सहायक र गौण गरी पात्रको भूमिकालाई वर्गीकरण गरिन्छ । कथावस्तुको सुरुवातदेखि अन्ततयसम्म प्रमुख भूमिका निर्वाह गर्ने पात्रलाई मुख्य पात्रका रूपमा लिइन्छ । त्यसैगरी मुख्य पात्रभन्दा कम

क्रियाशील एवम् मुख्य पात्रका सहयोगीका रूपमा भूमिका निर्वाह गर्ने पात्रलाई सहायक पात्रका रूपमा लिइन्छ। सहायक पात्रभन्दा कम सक्रिय एवम् बीचबीचमा देखापर्ने र हराउने पात्रलाई गौण पात्रका रूपमा चिनिन्छ (शर्मा, २०४८ : १७४)।

२.३.१.३ प्रवृत्तिका आधारमा

प्रवृत्तिका आधारमा उपन्यासका पात्रहरूलाई अनुकूल र प्रतिकूल गरी दुई भागमा वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ (शर्मा, २०४८ : १७४)। अनुकूल पात्रलाई नायक, नायिका र प्रतिकूल पात्रलाई खलनायक नायिका पनि भनिन्छ। अनुकूल पात्रहरू उपन्यासको भूमिका विचार, भाव कार्य भाषा आदि सबै पक्षमा सकारात्मक देखिन्छन् भने प्रतिकूल पात्रहरू सबै पक्षमा नकारात्मक देखिन्छन्।

२.३.१.४ स्वभावका आधारमा

स्वभावका आधारमा आख्यानात्मक कृतिका पात्रहरूलाई गतिशील र गतिहीन गरी दुई वर्गमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ। देश, काल, परिस्थितिअनुसार स्वभाव परिवर्तन ल्याउन सक्ने पात्रलाई गतिशील रूपमा चिन्न सकिन्छ भने स्वभाव, सिद्धान्त र जीवनहरूलाई परिस्थितिअनुसार परिवर्तन नल्याउने पात्रलाई गतिहीन पात्रका रूपमा लिइन्छ/चिनिन्छ (शर्मा, २०४८ : १७४)।

२.३.१.५ जीवन चेतनाका आधारमा

जीवन चेतनाका आधारमा उपन्यासमा पात्रलाई व्यक्तिगत र वर्गीय गरी दुई वर्गमा विभाजन गरिएको पाइन्छ (शर्मा, २०४८ : १७५)। निश्चित सामाजिक भूमिका निर्वाह गरी त्यही वर्गको प्रतिनिधित्व गरेका पात्रलाई वर्गीय पात्रका रूपमा लिइन्छ भने यसका विपरीत सामाजिक भूमिकाभन्दा नितान्त फरक, निजी स्वभाव वा वैयक्तिकताको प्रतिनिधित्व गर्ने पात्र व्यक्तिगत पात्र हुन्।

२.३.१.६ आसन्नताका आधारमा

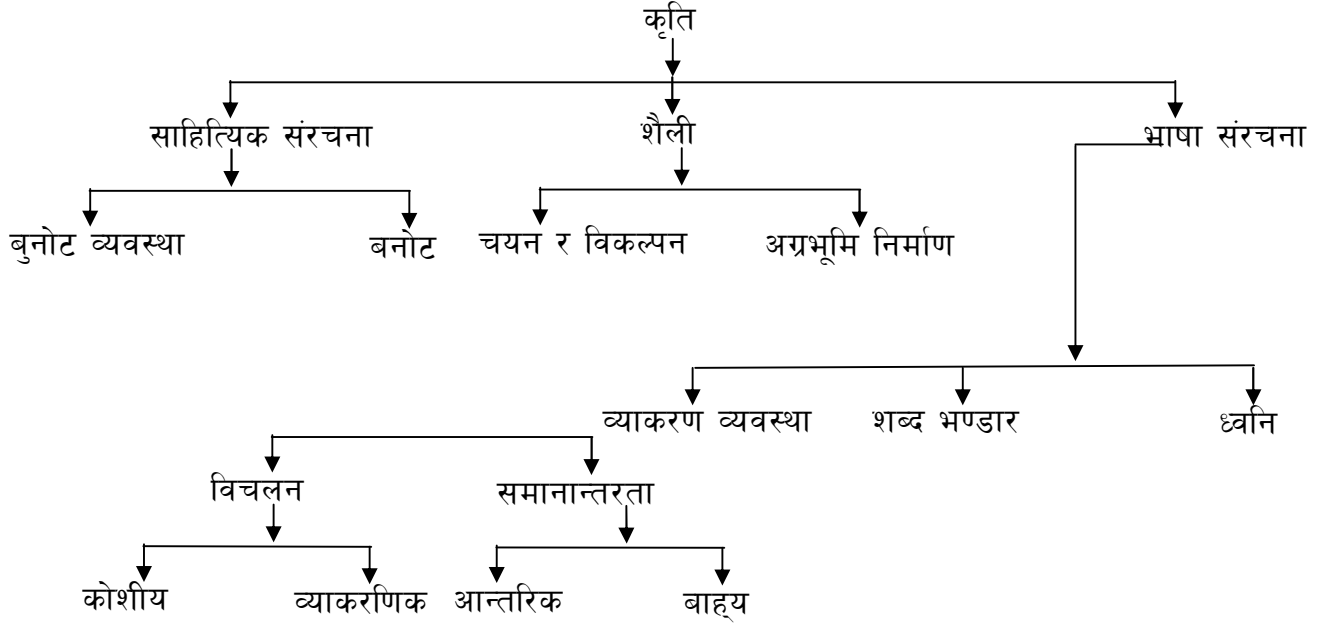
उपस्थितिका वा आसन्नताका आधारमा उपन्यासका पात्रहरूलाई मञ्चीय र नेपथ्य गरी दुई वर्गमा विभाजन गरिएको पाइन्छ (शर्मा, २०४८ : १७५)। कृतिमा प्रत्यक्ष रूपमा उपस्थित भई आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्ने पात्रलाई मञ्चीय पात्रका रूपमा लिने गरिन्छ भने कृतिमा अप्रत्यक्ष भूमिका निर्वाह गर्ने पात्रलाई नेपथ्य पात्रका रूपमा चिनिन्छ।

२.३.१.७ आबद्धताका आधारमा

आबद्धताका आधारमा उपन्यासका पात्रहरूलाई बद्ध र मुक्त गरी दुई वर्गमा विभाजन गरिएको पाइन्छ। कृतिमा बाँधिएका पात्र सार्थक हुने पात्रलाई बद्ध अर्थात् कथानकसँग प्रत्यक्ष

सम्बन्धित भएर आएका पात्रहरू बढ्द पात्र हुन् र कथानकसँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध नराख्ने पात्रहरू मुक्त पात्र हुन् (शर्मा, २०४८ : १७५) । मुक्त पात्रहरू स्वतन्त्र किसिमका हुन्छन् ।

२.४ शैलीवैज्ञानिक आधार

(शर्मा, २०५९ : ६)

२.५ समानान्तरता

भाषा प्रयोगको नियमित पुनरावृत्तिलाई समानान्तरता भनिन्छ (शर्मा, २०४८ : १०) । यो उद्देश्यमूलक र सार्थक हुने गर्दछ । विचलनको विपरित उपकरणका रूपमा देखाउने समानान्तरता भनेको नियमितताको अत्याधिक परिपालना हो । समानान्तरता शब्द र धारणाका प्रथम प्रयोक्ता प्राय सम्प्रदायका भाषाविद् रोमन याकोब्सन हुन् । समानान्तरताको प्रयोग भाषाका विभिन्न स्तरहरू वर्ण, शब्द, पदावली, वाक्य, लय तथा अर्थका रूपमा फेला पार्न सकिन्छ । समानान्तरता निम्न लिखित दुई किसिमका हुन्छन् ।

आन्तरिक समानान्तरता

अर्थको पुनरावृत्ति हुनुलाई आन्तरिक समानान्तरता भनिन्छ । यो भावार्थ र वाच्यार्थ गरी दुई प्रकारको हुन्छन् । भावार्थ भनेको चाहिँ भाव वा विचार पक्षको पुनरावृत्ति भन्ने बुझिन्छ भने मुख्य अर्थको पुनरावृत्ति हुनुलाई वा अभिधा शब्दशक्तिको पुनरावृत्तिलाई वाच्यार्थ समानान्तरता भनिन्छ, जस्तै :

हरियो फाँटको सौन्दर्यले आँखा तिरमिर गरिरह्यो
नजर रिमभिम गरिरह्यो ।

यसमा आँखा तिरमिर गर्नु र नजर रिमभिम गर्नु दुवैले भावगत समानान्तर देखाइएको छ अर्थात् आँखा तिरमिर गर्नु र नजर रिमभिम गर्नुमा समानान्तरता छ । आन्तरिक समानान्तरता सूक्ष्म र अमूर्त किसिमको हुन्छ । यसले भावगत संघनतालाई थप उचाईमा पुऱ्याउँदछ ।

बाह्य समानान्तरता

साहित्यिक कृतिको आवरण पक्ष अर्थात् वर्ण, रूप, शब्द, पदावली, वाक्य, लय तथा अलङ्कारमा देखापर्ने पुनरावृत्तिलाई बाह्य समानान्तरता भनिन्छ । यो ठोस, स्थूल प्रकृतिको हुन्छ । जस्तै : चुत्थो, चोरले चार पैसा चोर्छ ।

यस वाक्यमा 'च' वर्णको पुनरावृत्ति भएको छ ।
यस्तै गरी अर्को उदाहरण हेरौं ।
आई कैल्यै पनि नसकिने चैत वैशाख मेरा,
लाई कैल्यै पनि नसकिने प्रीति नौलाख मेरो ।

यस श्लोकमा पनि ध्वनी/वर्ण स्तरदेखि शब्द वा रूप स्तरसम्मको आवृत्ति पाइन्छ ।

विचलन/विपथन

मानक भाषाको अतिक्रमण वा उल्लघनलाई विचलन भनिन्छ (शर्मा, २०४८ : ११) । भाषाको प्रचलित ढाँचालाई अतिक्रमण गरी सौन्दर्य प्रदान गर्नु नै विचलन हो । यस्तो अतिक्रमण उद्देश्यमूलक र सार्थक ढङ्गको हुने गर्दछ । भाषाविद् सस्युरको ल्याङ्ग र प्यारोलमध्ये प्यारोलको अवधारणासँग विचलनलाई जोडेर हेर्न सकिन्छ । किनभने कृतिमा प्रयोग भएको भाषा प्यारोल हो विचलन विभिन्न प्रकारका हुन सक्ने भए पनि खासमा निम्नलिखित सात (७) प्रकार भित्र कैद गर्न सकिन्छ ।

क) कोशीय विचलन

शब्दकोशमा समावेश नभएका शब्दहरूलाई नयाँपनका साथ उपस्थित गराएर आफ्नो अभिव्यक्तिलाई मूर्त तथा प्रभावकारी बनाउनका लागि प्रस्तुत गरिने शब्दहरू कोशीय विचलन युक्त शब्द हुन् । जस्तै लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले मान्द्रिलो, गुन्द्रिलो, रहसिलो जस्ता शब्दको प्रयोग गरेका थिए ।

ख) व्याकरणिक विचलन

लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव, पक्ष, वाच्य, करण, अकरण जस्ता व्याकरणात्मक कोटिहरू, पदसङ्गति, पदक्रम यसमा राखिन्छ, जस्तै

प्रत्येक भिँगाहरूले पौठेजोरी खेल्छ । (वचनगत विचलन)

हाँस्यो गमक्क गम्केर । (पदक्रमगत विचलन)
केटी जान्छ, जस्तो लाग्दैन भन्या । (लिङ्गगत विचलन)

ग) ध्वनि वा वर्णगत विचलन

लेख्य भाषालाई कथ्य उच्चारण प्रकृतिमा ढालेर गरिने विचलनलाई यस अन्तर्गत राख्न सकिन्छ :

जस्तै : माथि डाँरामा घाम डुब्यो ।

घ) लेख्य प्रक्रियागत विचलन

शब्द लेखाइको सन्दर्भमा देखिने विचलनलाई यस अन्तर्गत राखिन्छ :

जस्तै :

आजको ताजा खबर ।

हाम्रो देश नेपाल शान्त छ ।

ङ) अर्थगत विचलन

अर्थगत रूपमा देखापर्ने विचलनलाई यस अन्तर्गत राखिन्छ :

जस्तै :

म त लालिगुराँस भएछु बनै भरि फुलिदिन्छु ।

मनै भरी फुलिदिन्छु ।

च) भाषिक विचलन

विभिन्न भाषिकाले प्रयोगबाट देखिने विचलन ।

जस्तै :

भाषिक	भाषा
सुपो	नाइलो
अर्नी	खाजा

छ) प्रयुक्तिगत विचलन

एउटा परिस्थिति वा प्रसङ्ग अनुरूपको भनाइलाई अर्को प्रसङ्ग वा भाषिक व्यवहारमा प्रयोग गर्नुलाई प्रयुक्तिगत विचलन भन्ने गरिन्छ, जस्तै :

जङ्गलावासी भयंकर डाँकाहरू प्रत्येक शीत ऋतुमा किराहरूको सहार गर्दछन् ।

माथि चर्चा गरिएका सैद्धान्तिक आधारहरूमध्ये लिङ्ग, कार्य, प्रवृत्ति, स्वभाव, जीवनचेतन, आसन्नता र आबद्धतालाई आधार मानी कारा (२०७६) उपन्यासको पात्रगत विश्लेषण गरिएको छ । साथै समानान्तरता र विचलनका आधारमा पनि उक्त कृतिको विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय तीन : अध्ययनको प्रक्रिया र विधि

३.१ अध्ययनको संरचना

कारा (२०७६) उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक आधारमा विश्लेषण गरिएको छ। उक्त उपन्यासको विश्लेषण गर्दा प्रमुख विधिको रूपमा पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरिएको छ भने आवश्यक मात्रामा वर्णनात्मक एवम् विश्लेषणात्मक विधिको समेत प्रयोग गरिएको छ। यो गुणात्मक प्रकृतिको अध्ययन हो। यसैगरी पुस्तकालयमा उपलब्ध भएका शैली विश्लेषण सम्बन्धी विभिन्न साहित्यकारका लेख रचना, समालोचनात्मक काव्यकृति, पत्रपत्रिका एवम् सम्बन्धित शीर्षकसँग मिल्दाजुल्दा शोधपत्रहरूको अध्ययन विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ। पात्र चरित्रको विश्लेषण विचलन एवम् समानान्तरताका आधारमा उक्त उपन्यासको भाषिक विश्लेषण गरिएको छ। यो गुणात्मक प्रकृतिको अध्ययन हो।

३.२ जनसङ्ख्या र नमुना

प्रस्तुत अध्ययन कार्य सुशीला कार्कीको कारा (२०७६) उपन्यासमा केन्द्रित रहेको छ। उपन्यासमा प्रस्तुत भएका पात्र चरित्रहरूलाई नै जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ। यस उपन्यासमा हीरामाया, तिम्मा, भक्तिपुरे, भुम्की, पार्वती, लाहुरे, तिमिला, जमुना, सानु बस्नेत, पुष्पा अधिकारी आदि पात्रहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ।

नमुना छनोटको सन्दर्भमा पनि कारा (२०७६) नामक सिङ्गो उपन्यासलाई नै नमुनाको रूपमा लिइएको छ। उपन्यासमा मञ्चीय भूमिकामा मानव पात्रहरू नै नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ।

३.३ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन

यस शोधकार्यमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा निम्न दुई स्रोतलाई आधार मानिने छ :

प्राथमिक स्रोत

यस उपन्यासका कार्यमा प्राथमिक स्रोतका रूपमा कारा (२०७६) उपन्यासलाई लिइएको छ। त्यसैगरी आवश्यक मात्रामा सम्बन्धित कृतिका लेखक तथा समालोचकको समेत सल्लाह सुझावलाई आत्मसात गरिएको छ।

द्वितीय स्रोत

यस अनुसन्धानमा द्वितीय स्रोतका रूपमा कारा (२०७६) उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणसँग सम्बन्धित विभिन्न साहित्यकार एवम् समालोचकका लेख रचना र समालोचनात्मक ग्रन्थहरू पत्रपत्रिकाहरू, शैली विश्लेषणसँग सम्बन्धित काव्यकृतिहरूलाई आधार मानिने छ।

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया

प्रस्तुत कारा (२०७६) उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन एवम् विश्लेषण गर्ने क्रममा प्रमुख विधिका रूपमा पुस्तकालयीय विधि एवम् वर्णनात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ। त्यसैगरी विश्लेषणात्मक विधिका साथै आवश्यकता बमोजिम शोधनी/अन्तर्वार्ता विधिको प्रयोग गरिएको छ।

३.५ तथ्याङ्क विश्लेषण र व्याख्या प्रक्रिया

विभिन्न विधि एवम् प्रक्रियाबाट तथ्याङ्क अर्थात् सूचना सङ्कलन गरिसकेपछि प्राप्त तथ्याङ्कलाई निश्चित विधि एवम् प्रक्रिया/मापदण्डमा आधारित भएर व्याख्या एवम् विश्लेषण गर्नुपर्दछ। यस अध्ययनमा पुस्तकालयीय विधिहरूलाई मुख्य आधार बनाइने छ। त्यसैगरी शैलीवैज्ञानिक सिद्धान्तलाई समेत प्रमुख आधार बनाई त्यसको अध्ययन विश्लेषण गरी त्यसैका आधारमा कारा (२०७६) उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक विश्लेषण गरिएको छ। पात्र/चरित्रको विश्लेषण, विचलन र समानान्तरतालाई आधार बनाएर संरचना, शैली र व्याकरण पक्षलाई विश्लेषण गरिएको छ। आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयका विज्ञहरूसँग समेत सल्लाह सुझाव लिएर संरचनात्मक शैलीविज्ञानको विश्लेषणात्मक पद्धतिलाई आत्मसात् गरेर तथ्याङ्कको व्याख्या एवम् विश्लेषण गरिएको छ। तथ्याङ्कको प्रस्तुति तालिका माफर्त् गरिएको छ।

अध्याय चार : कथानक र पात्रका आधारमा 'कारा' उपन्यास

४.१ कथानक

साहित्यका विभिन्न आख्यानात्मक विधामा कथानकको स्थान महत्त्वपूर्ण रहन्छ। जसको आधारमा आख्यानको निर्माण सम्भव रहन्छ। कथानकले विभिन्न खालका समाजमा घट्ने वा घटिरहेका घटनाहरूको शृङ्खलावद्ध रूपमा मिलाउनुका साथै तिनीहरूको कार्यकारण सम्बन्ध स्थापित गराउँछ। त्यसकारण स्रष्टाले सृजना गरेका कथानककै माध्यमबाट आफ्ना, धारणा र विचारलाई कलात्मक रूपमा पाठक समक्ष प्रस्तुत गर्ने कार्य गर्दछ।

४.१.१ खण्ड विभाजन र कथानक

उपन्यासको खण्ड विभाजनमा कथानकको गति वा गतिमा हुने परिवर्तन हो। प्रस्तुत कारा उपन्यासमा धेरै पात्रहरूको प्रयोग गरिएको छ। यो उपन्यास जम्मा २२७ पृष्ठ र २० अङ्क रहेको छ। प्रत्येक पृष्ठको मुनिपट्टिको भागमा एक साइडको सुशीला कार्की र अर्को साइड कारा लेखिएको छ र त्यसैमा पृष्ठ सङ्ख्या क्रमशः लेखिएको छ। उपन्यासमा सुरुमा प्रकाशकीयहरू समावेश गरिएको छ यसका साथै अर्को पृष्ठ मेरो भनाइ भनी राखिएको छ। अगाडि मुखपृष्ठमा रातो पृष्ठभूमिमा कलेजी रडमा कारागारभित्रका कैदी र खैरो रङ्गमा कारागारका रडहरू राखिएको छ भने सेतो अक्षरमा पुस्तकको बीच भागमा कारा र तल्लो भागमा सुशीला कार्की लेखिएको छ। यस पुस्तकको पृष्ठ सङ्ख्या मुख पृष्ठलाई छोडेर दोस्रो पृष्ठदेखि नै गणना गरिएको छ। पछाडिका पृष्ठमा पनि सोही रङ्गको प्रयोग गरिएको छ भने काराको छोटकरीमा टिपोट गरिएको र अन्त्यमा प्रकाशकको लोगोसहित आइएवीएण्ड र पुस्तकको मूल्य तल्लो साइडमा दिइएको छ।

४.१.२ 'कारा' उपन्यासको कथानक तथ्याङ्कन

यस उपन्यासको पहिलो अङ्कमा हीरामाया र साइँला एउटै कक्षामा पढ्नु रगाई बाखा चराउन जाँदा सँगसँगै भएर उनीहरूबीच मायाप्रीति बस्नु र विवाहको प्रस्ताव हीरामायाले आमाबाबुसँग राखेको कुरा उपन्यासमा प्रस्तुत छ। आमाबाबुले हलीको छोरासँग विवाह गर्नु हुँदैन भनी सल्लाह दिई र लाहुरेसँग विवाह गरिदिन्छन्। लाहुरेका जेठी पत्नीका चारवटी छोरी हुनु तर लाहुरेलाई छोराको आवश्यक भएका कारण हीरामायासँग विवाह गरेका हुन्छन्। यता हीरामायाको पनि तीनवटी छोरी जन्मिनु, छोरीको जन्मपछि लाहुरे हीरामायालाई छोडेर जेठी पत्नीतिर जानु, हीरामाया आफ्ना बाबुआमाकामा जानु तर उनी गर्भवती भएको थाहा पाएर हीरामायालाई लाहुरेको घरमा पुऱ्याइदिनु र लाहुरेको छोरा जन्मिएपछि पनि सौताले नानाथरी कुरा लगाएर हीरामायालाई यातना दिन प्रोत्साहन गर्नु, लाहुरे — पी खान थाल्नु, रक्सीका कारण हीरामायासँग

भगडा गर्नु र छोरालाई पनि नानाथरी भनी गाली गर्नु, हीरामायालाई रक्सीको भोकमा हीरामाया र छोरालाई मार्न लाहुरे खुकुरी लिएर आउनु तर हीरामायाले खुकुरी खोसेर उसैमाथि प्रहार गर्नु र अन्त्यमा लाहुरेको निधन भएको कुरा उल्लेख छ। हीरामाया छोरा साथमा नै बोकेर खुकुरी लिएर नै पुलिस चौकी जानु, साथमा कुकुरहरू पनि पछि लाग्नु। पहिले जेठी स्वास्नी जमुनाले चारओटी छोरी पाई भनेर हेला गरी लाहुरे मोरङको लेटाङ्मा आएर बसोबास गरी हीरामायालाई मगनी बिहे गरेको हुन्छ। उसले सातौँ सन्तानका रूपमा छोरो जन्माउँछे हीरामायाले। त्यसपछि जेठी स्वास्नी र गाउँलेहरूले लाहुरेलाई यो सन्तान तेरो होइन, यसले तेरो सम्पत्ति खान अर्केको भुँडी बोकेर जन्माएकी हो' भनेर उकास्दा उसले घर जेठीका नाममा पास गरी हीरामायालाई घरबाट निकाल्छ। त्यसपछि लाहुरे रक्सीमा मदमत्त हुन थाल्छ। रक्सीको मात चढेपछि लाहुरे राति खुकुरी लिएर घरमा आएर हीरामाया र उसको छोरालाई मार्न खोज्दा हीरामायाले खुकुरी खोसेर लाहुरेको हत्या गरेर खुकुरीसहित हीरामाया छोरो बोकेर पुलिसचौकीमा गएको प्रसङ्गको उल्लेख गरिएको छ।

यस दोस्रो अङ्कमा हीरामाया र उसको छोरो निराजन विराटनगर जेलमा परेपछि त्यहाँ पुष्पा र सानुसँग भेट हुन्छ। पुष्पा र सानु बस्नेतसँग हीरामायाले आफू जेल परेको कारण बताएको। हीरामायाको कुरा सुनेर पुष्पा र सानु पनि दुखित हुन्छन्। पुष्पा र सानु बस्नेत राजनीतिक बन्दी हुन्छन्। उनीहरूको सल्लाह अनुसार हीरामायालाई केही सहयोग गर्ने कुरा हुन्छ। जेलभित्र उनीहरूले नाइकेनीबाट निकै कष्ट भोग्नुपरेको कुरा पनि यस अङ्कमा उल्लेख गरिएको छ।

यस कारा उपन्यासको तेस्रो अङ्कमा राणाकालीन अवस्थामा निर्माण गरिएको छ। जेलको अवस्था जिर्णसिर्ण हुनुका साथै वर्षादको समयमा कुनै पनि बेला भर्न सक्ने डरले कैदीहरू त्रासदीपूर्ण जीवन जिउन बाध्य हुन्छन्। जेलबाहिर भन्दा जेलभित्रको कडा शासन बेहोर्नु पर्ने, नाइकेनीको, जेलर र पुलिसको हप्की खानुपर्ने। जेलभित्रको भाषा तल्लो श्रेणीको भएको र त्यहाँको संसार छुट्टै खालको रहेको बताइएको छ। लवाइ खवाइदेखि लिएर बाँच्ने शैली पनि तल्लो श्रेणीकै रहेको छ। जेल भनेको वदमास र फटाहा, लफङ्गाहरूको सुधारगृह र इमानदार र असल मानिसको नरकलोक पनि हो भन्ने कुरा यस अङ्कमा प्रस्तुत गरिएको छ।

यस कारा उपन्यासको चौथो अङ्कमा जेलभित्रका कैदीहरूको विचित्रको रूप देखिन्छ। कोही आधा फाटेका कपडा लगाएका, कोही कैयौँ दिनदेखि कपाल नकोरेर जिङ्ग्रिङ्ग परेर बसेका, कोही भर्खरै जङ्गलबाट निकालिएका जस्ता देखिन्छन्। हीरामायाले सपनामा आफ्नो मरेको लाहुरे लोग्नेलाई देखेर सानु र पुष्पालाई सुनाएको प्रसङ्ग पनि यस अङ्कमा प्रस्तुत गरिएको छ। पुष्पाको बिहेका लागि उसका हजुरबाले सामान जोडेका तर विवाहा हुनुभन्दा अगाडि नै पुष्पा जेल पर्दा

उसको मन खल्लो भएको । अदालतले पुष्पालाई उसको परिचय सोधेको र उसले परिचय दिएको तर अदालतको त्यो वयान केवल नाटक जस्तो मात्र लागेको । न्याय अन्यायको कुनै कुरा नछुट्याइएको कुरा यस अङ्कमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस उपन्यासको पाचौँ अङ्कमा विवाह गर्न ठिक पारेकी ब्राह्मणपुत्री पुष्पा अधिकारी अचानक जेल पर्दा उसको परिवार सबै विपक्षमा भएका र हेर्न पनि नआएका हुँदा गुनासो गर्छे । उसको पढाइमा पनि बाधा पुगेको र बल्ला तल्ला घरका छिमेकीले पनि कुरा काट्ने मेलो मिलेको भन्ने गुनासो गर्छे पुष्पा । उसमाथि पुलिस चौकीमा ढुङ्गा हानेको आरोपमा जेल पर्नुपरेको कुरा अरुलाई सुनाउँछे । तर ऊ केवल आन्दोलन हेर्न गएको र आन्दोलनमा संलग्न हुन नगएको जिकिर गर्छे । त्यस जेलभित्र वास्तवमा ठूलै अपराध गरेर आएका कैदीहरूभन्दा परिवन्दमा परेर जेल आएका बन्दीहरूको संख्या बढी भएको बताइएको छ । लालुमाया र सावित्रीको साथ पाएर तिम्माले अरुलाई सीमाभन्दा बढी दुःख दिएको कुरा प्रस्तुत गरिएको छ । ऊ त्यहाँका अन्य कैदीहरूलाई सताउने र अनावश्यक फाइदा लिने काम गरेको पनि उल्लेख गरिएको छ ।

यो कारा उपन्यासको छैटौँ अङ्कमा तिमिला लिम्बू एउटा अवकाश प्राप्त लाहुरेकी छोरी हुनु र बाबुले उसलाई पढाएर धेरै पढाएर हङ्कङ पठाउने सपना देख्छ तर तिम्मा भने उसको होटेलमा अन्य यौन धन्दामा राखिएका केटीहरूसँगै यौन धन्दामा समावेश हुन्छे । बाबुको शेषपछि तिम्मा आफैले होटेल चलाएर प्रसस्त पैसा कमाउने सपना देख्दै विभिन्न ग्राहकहरूलाई यौन फन्दामा फसाउँदै नाङ्गेभार पारेर छोड्नु उसको दैनिकी हुन्छ । पछि गएर पार्वती कैदीको फुपाजु एउटा बुढो लाहुरेसँग यौन सम्पर्क बढाएर उसको भएभरको सम्पत्ति आफ्नो नाममा पारेर उसको हत्या गरी फरार हुन्छे तर तरहरामा महिला पुलिसद्वारा उसलाई पक्रिएर त्यो जेलमा कैद गरिएको प्रसङ्ग रहेको छ ।

यस सातौँ अङ्कमा महिला कैदी भक्तिपुरेलाई सामान्य निहुँमा तिम्माले नराम्रो गरी कुटपिट गरी सेलमा हालेको र पुष्पा र सानुलेनिकाल्नु । जेलमा पुरुष र महिला कैदी बस्ने कोठाको बार फलामे डण्डीको मात्र भएको र उनीहरू एकापसमा हेराहेर गरी गफगाफ गर्न सक्ने रहेको र रातमा धेरै समयसम्म दुवै खाले बन्दीहरू गफगाफमा व्यस्त रहनु । चन्द्रवीर नामको पुलिससँग पार्वती कैदीको सम्पर्क बढ्दै जाँदा अरुले त्यसको विरोध गर्नु र उनीहरू भाग्न नपाएको कुरा यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । त्यसपछि तिम्माको कुटाइ खाएपछि पुलिससँग धेरै पहिलेदेखि सम्पर्क भएको र मेरै लागि उसले यहाँ सरुवा मिलाएको कुरा पार्वतीले खुलासा गरेकी छ । रातको समयमा जेलको अग्लो पर्खालमा डोरीको सहाराबाट पार्वतीलाई बाहिर निकालेर भगाउने योजना असफल भएपछि चन्द्रवीर आफै फरार भएको कुराका साथै लोग्ने मानिस जेल पर्दा आइमाईहरू धेरै

वर्षसम्म कुरेर बस्ने रस्वास्नी जेल परी भने लोगनेले तुरुन्तै अर्को विवाह गर्ने गरेको गुनासो यस अङ्कमा उल्लेख गरिएको छ ।

यस कारा उपन्यासको आठौँ अङ्कमा विरक्तिएकी हीरामायालाई सानुले सहयोग गरेकी छे । उसले हीरामायकी जेठी छोरीलाई आफ्नी आमाका साथमा जिम्मा लगाएर सहयोग गरेकी छे । जेलमा पुरुष कैदी र महिला कैदीबीचमा भेदभावपूर्ण व्यवहार गरिएको गुनासो प्रस्तुत गरिएको छ । नाइकेनी र जेलरले अनावश्यक फाइदा उठाउन अरुलाई दुःख दिएको कुरा स्पष्ट पारिएको छ । जेलभित्रै हीरामाया पनि तान बुन्न थालेकी र केही आयआर्जनको मेलो बसाएको साथै केही खुसी पनि देखिन थालेको कुरा बताइएको छ । जेलभित्र कोही कैदी मर्त्यो भने कुकुर मरेको जस्तै गरेर थोत्रा कपडामा पोको पारेर जेलरले डुमलाई फाल्न लगाएको हृदयविदारक प्रसङ्ग यस अङ्कमा उल्लेख गरिएको छ ।

यस कारा उपन्यासको नवौँ अङ्कमा पात्ले कैदी र सन्तोषी कैदीबीच सामान्य कुरामा भगडा भएर पात्लेलाई सन्तोषीले जताततै हिरकाउँदा पात्लेका नाकबाट रगत आएको तर नाइकेनी मौन रहेर रमिता हेरेको प्रसङ्ग प्रस्तुत गरिएको छ । पुष्पाले चराहरूको जोडी देखेर आफूलाई पनि उड्न र बाहिरी संसार भ्रमण गर्ने रहर जागेको तर जेलभित्र रहेको कुराले उसलाई खिन्न बनाएको छ । बाजेले जेलबाहिरबाट हेर्दै पात्ले लडिरहेको देखेर नाइकेनीलाई सोधपुछ गरेको । पछि सन्तोषी जेलमुक्त भएर बाहिर निस्कँदा पात्लेलाई असह्य हुन्छ । यसरी महिला बन्दीहरू कुरा सुनुवाई बिना उनीहरूलाई जेलको सजाय दिनुको पछाडि पञ्चायती व्यवस्थाको बढी दोष भएको कुरा प्रस्तुत गरिएको छ । सावित्री र लालुमायाका लोगनेले अर्कै बिहा गरेको र बुदियालाई भीमाले पत्र पठाएर अन्य सहयोग गरेको प्रसङ्ग यस अङ्कमा उल्लेख गरिएको छ ।

यस दशौँ अङ्कमा सन्तोषी जब जेलमुक्त भई त्यसपछि जेलमा नाइकेनी लगायत उसका भान्से भरौटेहरू असन्तुष्ट देखिन्छन् । यसै क्रममा महिला कैदीहरूले नाइकेनी फेर्ने भन्दै प्राय सबैले हस्ताक्षर सङ्कलन गरी पुष्पाले निवेदन लेखेर जेलरसमक्ष बुझाएपछि तिम्माले पुष्पालाई कुटपिट, लछापछार पाउँदै सेलभित्र हालेको र पुष्पाको अदालत जानुपर्ने भएकाले चार दिनपछि पुष्पा सेलबाट निक्लिएकी । उसले अदालतमा आफूमाथि नाइकेनीबाट गरिएको अन्यायपूर्ण कुरा न्यायाधीशसमक्ष राखेपछि सुब्बा र जेलर भएर नाइकेनी तिम्मालाई हप्काएको । देशभरि पञ्चायत विरुद्धमा नाराजुलुसका साथ आन्दोलन चर्किएको र अब पञ्चायती व्यवस्था ढल्न धेरै समय नलाग्ने अनुमान नेताहरूको रहेको कुरा पत्रपत्रिका र रेडियोले प्रकाशित गरेको प्रसङ्ग उल्लेख गरिएको छ ।

यस कारा उपन्यासको एघारौँ अङ्कमा जेलको सेन्ट्रीमा बसेको बुढो हवलदार र नाइकेनी तिमिलाका बीचमा प्रेमप्रणय बढ्दै गएको र हवलदारको म्याद सकिएको हुनाले ऊ अवकाश पाउने अवस्था भएको हुनाले ती जोडीले विछोडिनु परेको थियो । विछोडिनु पर्दाको पीडा सहन गर्न दुवैलाई निकै गाह्रो परेको थियो । उनीहरूका बीचको मायाप्रीति हवलदारीकी जेठी स्वास्नीले थाहा पाएर बेस्सरी दुवैजनालाई मर्मत गरी उसको तलव सबै जेठीले नै लिने गरेको बताइएको छ । यो परिस्थितिको त्यहाँका अरु कैदीहरूलाई रमिता हुन पुग्यो । तिमिला हवलदारलाई ढाका टोपी लगाउँदै रोएर विदा गर्छे । यसरी जेलभित्र समय मिलाएर दुख सुखका कुरा गरी घाउमा मलम लगाउने लाहुरेको अभावमा तिमिलाको अरु त्यहाँ आउने कोही नभएको कारण हुनसम्म पिर परेको कुराको उल्लेख गर्दै यो अङ्क समाप्त भएको छ ।

यस अङ्कमा जुन दिन शिवा र सुधा जेलभित्र पसे त्यो दिनदेखि तिमिलाको नाइकेनी पद अलिकति खस्किएको शासनमा आँच आएको संकेत देखिनु र अचानक बाहुनी बज्यैको घडी र पैसा भएको थैली नै हराउँदा शिवा र सुधामाथि शंका लागेर नाइकेनीले सोधपुछ गर्नु शिवाले बज्यैको कपाल लुछ्छन् थाल्दा तिमिलाले शिवालाई एक थप्पड हान्दा शिवा र तिमिलालाई कराँते खेल देखाएर दुई चार लात मार्नु तिमिला अताल्लिँदै अरुसँग गुहार माग्दा कसैको छुटाउने हिम्मत नहुनु पछि सानुले 'अब भयो दिदी हो, छोडिदिनुहोस्' भनेपछि मात्र तिमिला कुटाइबाट मुक्त हुन पुग्यो । त्यसपछि जेलर, चौकीदार र बाजेले तिमिलालाई नै मारसँग गाली गरेपछि नाइकेनी अलपत्र पर्छे । शिवा र सुधा आएपछि जेलले पनि नयाँ रूप फेर्न थालेको संकेत देखिएको छ । जेलर र चौकीदार शिवा र सुधाको सौन्दर्यमा आकृष्ट भएको संकेतका साथै यो अङ्क समाप्त भएको छ ।

यस कारा उपन्यासको तेह्रौँ अङ्कमा आफ्नै काकीबाट बेचिएकी दार्जिलिङेलाई आफ्नै घरमा गाडी चलाउने रमेश भन्ने डाइभरका साथमा पैसा दिएर कोठीमा पुऱ्याइन्छ । डाइभरले लगेर कोठीबाट पनि पैसा असुल गरी छोडेर फर्कन्छ । उसलाई आफू कोठीमा पुगेको कुरा बल्ल थाहा हुन्छ । त्यसपछि त्यहाँका मालिकका छोरासँग विस्तारै हिमचिम हुँदै गर्दा उसैसँग बिहे गर्न पुग्यो दार्जिलिङे । पछि त्यो मालिकको छोरो गाडी दूर्घटनामा परेर मृत्यु भएपछि फेरि मालिक (ससुरा)ले नै आफ्नो घरमा ल्याउँछ तर मालिकनी (सासु)ले दार्जिलिङेलाई यौन धन्दामा लाग्न दवाव दिन्छे तर उसले त्यसको प्रतिकार गर्छे । त्यसपछि सासुले खुकुरी प्रहार गर्न खोज्दा उसैले खुकुरी खोसेर सासुको हत्या गरी जेलमा आएको प्रसङ्ग यस अङ्कमा प्रस्तुत गरिएको छ । यो दार्जिलिङेको जीवन कहानी सुन्दा सानु र पुष्पा आफूले त्यस्तो अभद्र धन्दामा जेल सजाय भोग्नु नपरेको हुँदा हामी सुखी रहेछौँ भन्ने कुराको उल्लेख गरिएको छ ।

यस कारा उपन्यासको चौधौँ अङ्कमा भक्तिपुरे र पात्ले दुवै नाइकेनी तिम्लाको कुटाइबाट घायल हुन्छन् तर पनि पात्ले तिम्लाकै काममा व्यस्त रहन्छे । भक्तिपुरेकी आमा एक दुई वर्षमा खानेकुरा लिएर आउने गरेकी हुन्छे । भक्तिपुरेले आफ्ना छोराहरूको हत्या गरेर जेल सजाय भोगिरहेकी हुन्छे । उसको दिमाग ठिक नभएको कारण छोरा मारेको थाहा रहेनछ । आमाले सबै कुरा बताएपछि मात्र थाहा पाएर अत्यन्तै रोएकी थिई । रातको समयमा जेलको भ्याडबाट खसेर अचानक भक्तिपुरेको प्राणपखेरु उडेको हुन्छ । आफन्त कोही नआएको कारण चार दिनसम्म उसको लास सदगति हुन नसकेको कारुणिक विषयको प्रस्तुत गरिएको छ । दार्जिलिङबाट भक्तिपुरे मरिसकेपछि उसको कथा सबैले थाहा पाउँछन् । उसका आमाबाबुले उसको बिहा एउटा लाहुरेसँग गर्नलाग्दा घरबाट भागेर हलीका छोरा माइलासँग भारतको जल्पाइगुडी पुगेकी भक्तिपुरे त्यहाँ गएर होटल चलाएर बसेको र पछि दिमाग असन्तुलन भएपछि आफ्ना छोरा मारेको प्रसङ्ग गरिएको छ । रमादेवी भन्ने कैदीले आफ्नै जेठी बूहारी मारेको अभियोगमा जेल भोगिरहेको विषय पनि उल्लेख गरिएको छ ।

यस उपन्यासको पन्द्रौँ अङ्कमा यो जेलरूपी नर्कमा विभिन्न खालका, विभिन्न अपराधमा संलग्न कैदीबन्दीहरू आउने जाने क्रम चलिरहँदा रमादेवी र हीरामाया जस्ता जेल बस्न बाध्य बनाइएका कैदीहरू पनि आउने गरेको बताइएको छ । तिम्ला, लालुमाया र सावित्री जस्ता खुड्खार कैदीहरू पनि यही जेलजीवन बिताइरहेका छन् । यौनधन्दामा निरत रहेका शिवा र सुधा जस्ता कैदीहरूले पनि जेललाई नयाँ रूप दिएको कुरा स्पष्ट पारिएको छ । त्यस्तै भक्तिपुरे र पात्ले जस्ता निरीह कैदीहरूले पनि यही जेल भोग्नुपरिरहेको छ । त्यस्तै सानु र पुष्पा अधिकारी जस्ता शिक्षित र राजनीति केही बुझेका कैदीहरू जेलमा रहनाले प्रौढशिक्षा खोलेर अरुलाई पनि साक्षर बनाउने प्रयास गरिएको प्रसङ्ग प्रस्तुत गरिएको छ । भुम्पी जस्ता जिउँदा लोग्नेको क्रिया गरी सेता कपडा लगाएर बसेका कैदीले जेलको वातावरण रमाइलो पारेको प्रसङ्ग उल्लेख गरिएको छ ।

यस कारा उपन्यासको सोह्रौँ अङ्कमा जेलमा नाइकेनीको पद खोसिने संकतेका साथै नयाँ कैदी जशोदा श्रेष्ठलाई तिम्लाले आउनेबित्तिकै आफ्नो स्वरूप देखाएर कुटपिट गर्दै सेलमा हालेपछि शिवा र सुधाले सेलबाट निकाल्नु सेलबाट निस्किएपछि यशोदाले आफ्नो कथाव्यथा सानु र पुष्पा अधिकारीलाई सुनाउँछे । ऊ आफू र आफ्नो मामा निर्दोष रहेको कुरा उसका आफन्त र रबिन पक्षका महिलाबीच जेलभित्रै कुटामार चल्नु यशोदालाई आफन्तसँग भेट गर्न बन्द गरिन्छ । शिवा र सुधालाई तिम्लाले गाली गर्दा दुवै भएर तिम्लालाई भ्याएसम्म भकुरेको रोचक प्रसङ्ग प्रस्तुत गरिएको छ । सबै कैदीहरूको हस्ताक्षर सङ्कलन गरी जेलरकहाँ पुगेपछि तिम्लालाई नाइकेनीबाट हटाएर दार्जिलिङलाई नाइकेनी बनाइएको छ । शिवा र सुधा आएपछि जेलको वातावरणमा केही नवीकरण गरिएको प्रसङ्ग पनि यहाँ उल्लेख गरिएको छ ।

यस कारा उपन्यासको सत्रौँ अङ्कमा शिवा र सुधाले जेलभित्र केही सुधार गरी उनीहरू जेलमुक्त भएपछि जेलमा केही समयसम्म शून्यता छाउँछ। विस्तारै अर्कै वातावरणको सिर्जना हुन थाल्छ। कैदीबन्दी आउने र जाने क्रम चलिरहँदा पनि सानु र पुष्पाको जेल मुक्त हुने छाँट देखिएको छैन। तसर्थ उनीहरू निराश देखिन्थे। लालुमाया र सावित्रीले पनि तिम्मालाई नाइकेनी पदबाट हटेपछि नयाँ नाइकेनीतिर सम्बन्ध गाँस्न पुग्छन्। तर दार्जिलिङे पनि जेल मुक्त हुन्छे। त्यो बेला त्यहाँका कैदीहरू धेरै गुनासो गर्छन्। प्राय सबै रोएर विदा दिन्छन्। पुष्पा र सानुले दार्जिलिङेको पनि कैद भोग्नाको कारण बुझ्छन्। पञ्चायती व्यवस्था नढलिकन देशमा कुनै कुराको परिवर्तन नआउने र बन्दीहरूको अपराधमाथि राम्ररी छानबिन नहुने कुरा अरुलाई बताउँछन्। महिला बन्दीहरूको दर्दनाक चित्कार गीतको भाकामा हुने गरेको प्रसङ्गको उल्लेख गरिएको छ।

यस कारा उपन्यासको अठारौँ अङ्कमा देशमा पञ्चायत विरुद्धमा आन्दोलन चर्किँदै जाँदा राजनीतिक बन्दीहरू थपिँदै जान्छन्। जेलभन्दा बाहिरको वातावरण निकै चहलपहल भएको बुझिन्थ्यो। नयाँ पुलिस र बढी मात्रामा सेनाहरू जस्ता लाग्ने मानिसहरूको आवतजावत बढेको कैदीहरूले अनुमान लगाउन थालेका थिए। रेडियो नेपालले समाचार ढाँटिरहेको थियो भने विविसीले भने सबै यथार्थ विवरण भन्दै थियो। उसले आन्दोलन सफल हुने संकेत बताएको थियो। सेन्ट्रीमा लालबहादुर हवल्दार भने अब राजनीतिक बन्दीहरू जेलमै सडिने भए। अब साठी वर्षसम्म पञ्चायती व्यवस्था रहने ठोकुवा गर्दै बन्दीहरूलाई हिनताबोध गराउँदै थियो। देशका सबै ठूला पार्टीहरू एकबद्ध भएर कोही भूमिगत भएर, कोही बाहिरबाट आन्दोलन गर्दै गरेको कुरा बाहिर आइरहेको थियो। जेलभित्र पनि व्यवस्था विरुद्धमा नाराजुलुस गर्न थालेको प्रसङ्ग यस अङ्कमा उल्लेख गरिएको छ।

यस कारा उपन्यासको उन्नाइसौँ अङ्कमा देशमा भइरहेको सशक्त आन्दोलन अभ्र चर्को रूपमा देखापर्न थालेपछि राजा वीरेन्द्रले पञ्चायती व्यवस्थाका पक्षमा शाही घोषणा गरेको। लालबहादुर अभ्रै उग्र भएर कैदीहरूको मनोबल गिराउन राजाले विरोधीहरूलाई पुलिसको पैतालमुनी दवाएर राख्ने दावी गर्छ। कैदीहरू जेल मुक्त हुने क्रममा यशोदा श्रेष्ठ पनि जेल मुक्त हुनपुग्छे। उसका सासु ससुरा उसलाई लिन जेलमै आइपुग्छन्। आन्दोलनले उग्ररूप लिएको र महिला बन्दीहरूले जेल भरिँदै जाँदा र जेलभित्रै नारावाजी चल्दै जाँदा चैत्र २६ गते रातको बाह्रबजे देशमा बहुदलको घोषणा भएपछि आन्दोलनले विश्राम लिन्छ। त्यसपछि राजनीतिक बन्दीहरू जेल मुक्त हुने क्रममा सानी पनि जेल मुक्त हुन्छे तर पुष्पा भने अभ्रै जेलमै रहेको साथै केही समयपछि तिम्मा र पुष्पा पनि जेल मुक्त भएको प्रसङ्ग यस अङ्कमा प्रस्तुत गरिएको छ।

यस कारा उपन्यासको अन्तिम अथवा बीसौं अङ्कमा पुष्पा जेल मुक्त भएको तेस्रो दिन सानु पुष्पालाई भेट्न उसका घरैमा आउँछे र उसका बाजेसँग परिचय गर्छे । तिम्मा जेल मुक्त भएपछि गुरुका आज्ञाले सन्यासिनीको रूपमा चतराधाममा बस्न थाल्छे । पुष्पाको विवाह बाहुनकेटासँग हुन नसकेपछि एउटा क्षेत्री केटासँग चतरामा नै हुन्छ । सानु, तिम्मा र पुष्पा त्यहाँ भेला हुन्छन् । विवाहमा तिम्माले पुष्पालाई आशीर्वाद दिन्छे । लालुमाया र सावित्री भने अझै जेलमै रहेको प्रसङ्गका साथै उपन्यासको अन्त्य भएको उल्लेख गरिएको छ ।

४.१.३ 'कारा' उपन्यासका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण

क्र.सं.	पात्रहरू	लिङ्ग		स्वभाव		कार्य			प्रवृत्ति		सा.सम्ब.			आसन्नता		आवृद्धता	
		पु.	स्त्री	स्थिर	गतिशील	प्र.	सहा.	गौ	अनु.	प्रतिकु.	उ.	म.	नि.	मञ्चीय	नेपथ्य	बद्ध	मुक्त
१.	लाहुरे	✓		✓		✓			✓		✓		✓		✓		
२.	हीरामाया		✓	✓		✓			✓		✓		✓		✓		
३.	साईला	✓			✓		✓		✓		✓			✓			✓
४.	जमुना		✓		✓		✓		✓			✓		✓			✓
५.	भानु	✓			✓			✓	✓		✓			✓		✓	
६.	टेकप्रसाद	✓			✓			✓	✓		✓			✓			✓
७.	तिमिला		✓	✓		✓			✓		✓		✓				✓
८.	पुष्पा		✓	✓		✓			✓		✓		✓				✓
९.	सानु		✓	✓		✓			✓		✓		✓				✓
१०.	भाञ्जी		✓		✓		✓		✓		✓			✓			✓
११.	भतिजी		✓		✓		✓		✓		✓			✓			✓
१२.	निराजन	✓		✓			✓		✓		✓		✓				✓
१३.	लालुमाया		✓	✓			✓		✓		✓		✓				✓
१४.	सावित्री		✓	✓			✓		✓		✓		✓				✓
१५.	खोटाङ्गे		✓	✓			✓		✓		✓		✓				✓
१६.	पार्वती		✓		✓		✓		✓		✓		✓				✓
१७.	दार्जिलिङ्ग		✓		✓		✓		✓		✓			✓			✓
१८.	फुलवा		✓	✓			✓		✓		✓			✓			✓
१९.	बुदिया		✓		✓		✓		✓		✓			✓			✓
२०.	जेलर	✓		✓		✓			✓		✓		✓				✓

२१.	सन्तोषी		✓		✓		✓		✓		✓		✓		✓
२२.	पात्ले		✓		✓		✓		✓		✓		✓		✓
२३.	सिवा		✓		✓		✓		✓		✓		✓		✓
२४.	सुधा		✓		✓		✓		✓		✓		✓		✓
२५.	भक्तिपुरे		✓		✓		✓		✓		✓		✓		✓
२६.	माइला	✓			✓		✓	✓			✓		✓		✓
२७.	रमादेवी		✓		✓		✓		✓		✓		✓		✓
२८.	कलकत्ते चाची		✓		✓		✓		✓		✓		✓		✓
२९.	भीमा	✓			✓		✓	✓			✓		✓		✓
३०.	चन्द्रवीर	✓			✓		✓		✓		✓		✓		✓
३१.	सुब्बा बाजे	✓		✓		✓			✓		✓		✓		✓
३२.	रमेश	✓			✓		✓		✓		✓		✓		✓
३३.	लालबहादुर	✓			✓		✓		✓		✓	✓	✓		✓
३४.	मगरकेटो	✓			✓		✓	✓			✓		✓		✓

४.१.४ चरित्र/पात्र तालिकाको विश्लेषण

क) पुरुष पात्र

लिङ्गका आधारमा यस कारा उपन्यासका पुरुष पात्रहरू धेरै छन्, जस्तै : लाहुरे, साइँला, भानु, टेकप्रसाद, निराजन, जेलर, माइला, चन्द्रवीर, सुब्बा बाजे, रमेश, लालबहादुर, भीमा आदि रहेका छन् ।

क) लाहुरे

उपन्यासको मुख्य भूमिका निर्वाह गर्ने पात्र हुन् । यी पात्रहरूलाई भिक्तिदिँदा उपन्यास नै नहुने पात्रहरू हुन् । कारा उपन्यासको मुख्य पुरुष पात्रको रूपमा लाहुरे रहेको छ । लाहुरे यस उपन्यासमा नहुने हो भने उपन्यासको कथानक अघि नै बढ्न सक्दैन । उपन्यासको उठान लाहुरेबाट भएको छ । उसको मृत्यु पनि पहिलो अङ्कमा नै भएको छ तर उसका पत्नीहरू, छोराछोरी, भाञ्जी, भतिजी उपन्यासको अन्त्यसम्म आएका छन् ।

कारा उपन्यासमा सहायक पुरुष पात्रहरू साइँला, माइला, लालबहादुर, निराजन, भानु, रमेश, सुब्बा बाजे आदि रहेको पाइन्छ ।

अनुकूल पुरुष पात्रहरू

अनुकूल पात्रहरूमा साइँला, निराजन, मगरकेटोआदि रहेका छन्। उनीहरूउपन्यासको कथानकलाई अगाडि बढाउँदा सकारात्मक भएका छन्। यस उपन्यासमा साइँलाले हीरामाया पढ्ने वातावरण सिर्जना गरिदिएको छ। निराजन हीरामायाकै छोरो भएकाले हीरामायाका साथमा जेलमा नै बसेको छ। त्यस्तै मगरकेटो हीरामायाको घरमा भान्से बसेर लाहुरे र हीरामायाका बीचमा भगडा नहुने वातावरण सिर्जना गर्न चाहन्थ्यो।

प्रतिकूल प्रमुख पात्रहरू

काराउपन्यासको कथावस्तुलाई अगाडि बढाउँदा नकारात्मक भएका छन्, ती पात्रहरू प्रतिकूल पात्र हुन्। कारा उपन्यासमा प्रतिकूल पात्रका रूपमा लाहुरे रहेको छ। लाहुरेले हीरामायालाई विवाह गर्नु पुत्रलाभका लागि मात्र भएको देखाइएको छ। त्यस्तै लालबहादुर पुलिस भएको र जेलमा बस्ने कैदीहरूलाई जथाभावी गाली गर्ने स्वभावको पुरुष पात्र हो।

स्थिर पुरुष पात्र

कारा उपन्यासको स्थिर पात्रको रूपमा लाहुरे, निराजन, सुब्बा बाजे आदि रहेका छन्। यस उपन्यासको उठान लाहुरेबाट भएको छ। त्यस्तै निराजन उपन्यासको सुरुदेखि अन्त्यसम्म आमाको साथमा रहेको छ, भने सुब्बा बाजेजेलमा आफ्नो निस्वार्थ रूपमा आफ्नो जिम्मेवारी पूरा गरेका छन्।

गतिशील पुरुष पात्र

यस कारा उपन्यासको गतिशील पुरुष पात्रका रूपमा साइँला, भानु, टेकप्रसाद, रमेश, लालबहादुर, चन्द्रवीर आदि रहेका छन्। साइँलाले हीरामायालाई पढ्ने वातावरण सिर्जना गरिदिएको छ, भने भानुले हीरामायाको हातको रगताम्य भएको खुकुरी राखेर पानी खान दिएको छ, भने टेकबहादुरले हीरामायाको घरमा गएर घटनाको वस्तुस्थिति बुझेको छ। त्यस्तै रमेशले विवाहको नाटक गरी नेपाली नारीलाई बेच्ने काम गरेको छ। लालबहादुरले कैदी बन्दीहरूलाई विनाकारण गालीगलौज गर्ने गरेको र चन्द्रवीर सेन्ट्रीमा बसेको समयमा जेलबाट केटी भगाउन खोजेको छ।

मञ्चीय पुरुष पात्रहरू

कथानकमा बाँधिएका र कार्यव्यापारमा समेत प्रत्यक्ष संलग्न रहेका पात्रहरूलाई मञ्चीय पात्र भनिन्छ। यस उपन्यासमा प्रयोग भएका लाहुरे, निराजन, सुब्बा बाजे, लालबहादुर, मगरकेटो आदि मञ्चीय पुरुष पात्र हुन्। जसको भूमिका निर्वाह प्रत्यक्ष संलग्नताको आधारमा भएको छ।

नेपथ्य पुरुष पात्रहरू

उपन्यासको नेपथ्य पात्रको रूपमा साइँला, माइला, भीमा, चन्द्रवीर, रमेश, मगरकेटो आदि रहेका छन्। यी पात्रको उपन्यासमा प्रत्यक्ष भूमिका भएको छैन तर अप्रत्यक्ष रूपमा भूमिका निर्वाह गरेका छन्।

बद्ध पुरुष पात्रहरू

जुन पात्रहरूलाई भिकिदिँदा उपन्यासको संरचना नै भताभुङ्ग हुन्छ। त्यस्ता पात्रहरूलाई बद्ध पात्र भनिन्छ। यस उपन्यासका बद्ध पुरुष पात्रहरूलाहुरे, निराजन सुब्बा बाजे, लालबहादुर, आदि हुन्। यस उपन्यासबाट उनीहरूलाई भिकिदिने हो भने कथानक नै टुङ्गिन्छ र उनीहरू विना उपन्यासलाई अगाडि बढाउन सकिँदैन।

ख) स्त्री पात्रहरू

लिङ्गत आधारमा यस कारा उपन्यासका मुख्य स्त्री पात्रहरू भनेका हीरामाया, पुष्पा, सानु र तिमिला हुन्। यिनीहरू उपन्यासमा नभएमा कथावस्तु अगाडि बढ्न सक्तैन। केन्द्रीय पात्रका रूपमा भने हीरामाया नै रहेको देखिन्छ।

अनुकूल स्त्री पात्र

यस कारा उपन्यासकी अनुकूल स्त्री पात्रका रूपमा पुष्पा, सानु रहेका देखिन्छन्। उनीहरूले यस उपन्यासको कथावस्तुलाई अगाडि बढाउन मद्दत गरेको पाइन्छ।

स्थिर स्त्री पात्रहरू

यस उपन्यासका स्थिर स्त्री पात्रहरू हीरामाया, सानु र पुष्पा रहेको पाइन्छ। उनीहरूले उपन्यासको कथावस्तुलाई स्थिर अवस्थामा रहेर सहयोग गरेको पाइन्छ।

बद्ध स्त्री पात्रहरू

यस उपन्यासकी बद्ध स्त्री पात्र पुष्पा नै रहेको पाइन्छ। उसले जेलभित्रको कथावस्तुलाई यथातथ्य रूपमा अगाडि प्रस्तुत गरेको देखिन्छ। उसलाई उपन्यासबाट भिकिदिँदा कथावस्तु अगाडि बढ्न सक्तैन बरु लथालिङ्ग हुन पुग्छ।

मञ्चीय स्त्री पात्र

यस उपन्यासकी मञ्चीय स्त्री पात्रका रूपमा हीरामाया, पुष्पा, सानु र तिमिला हुन् । उनीहरूको प्रत्यक्ष संलग्नताका आधारमा कथावस्तु अगाडि बढेको देखिन्छ ।

४.२भाषागत आधारमा 'कारा' उपन्यासमा समाविष्ट भाषाको विश्लेषण

कारा उपन्यासमा भाषागत पक्षहरूको अध्ययन गरिएको छ । यस उपन्यासमा रहेका तत्सम शब्द, तद्भव शब्द, आगन्तुक शब्द, द्वित्व, नाम, सर्वनाम, विशेषण, विचलन आदि भाषागत पक्षको अध्ययन गरिएको छ ।

४.२.१ शब्द चयनका आधारमा 'कारा' उपन्यास

भाषाको न्यूनतम सार्थक एकाइ नै शब्द हो । विभिन्न ध्वनिहरू मिलेर ती ध्वनिहरूको सार्थक संयोजन नै शब्द हो । शब्द छनोटले कृतिलाई स्रष्टाले ओजपूर्ण, उपयुक्त भावाभिव्यक्तिलाई अर्थपूर्ण बनाउने गर्दछ । भाषिक अभिव्यक्तिका क्रममा शब्दचयन महत्त्वपूर्ण हुन्छ । उपन्यासकारले एउटै अर्थ दिने समाजमा प्रचलित विभिन्न शब्दहरूमध्ये कुनै एउटालाई आफ्नो कृतिमा प्रयोग गर्दछन् । कारा उपन्यासमा पनि उपन्यासकार सुशीला कार्कीले शब्द चयन माध्यमबाट विभिन्न विषयलाई अर्थपूर्ण ढङ्गबाट अभिव्यक्ति प्रस्तुत गरेको पाइन्छ ।

तत्सम शब्दको चयन

संस्कृत भाषाबाट नेपाली भाषामा आउंदा रूप नफेरिइकन जस्ताको तस्तै आएका शब्द नै तत्सम शब्द हुन् । प्रस्तुत कारा उपन्यासमा तत्सम शब्दहरू सान्दर्भिक तरिकाले प्रस्तुत गरेको पाइन्छ :

क) न्यायाधीशलाई भेट्दा मुद्दा उठाउने सिफारिस ल्याऊ भनेछन् (कार्की, २०७६:पृ.२२१)

ख) मलाई उसको बुझाइ र अबोधप्रश्न सुनेर हाँसो लाग्यो (कार्की, २०७६:पृ.२०५)

ग) ऊ घरिघरी स्वर्गीयश्रीमतीको दिव्य चेहरा सम्झन्थ्यो (कार्की, २०७६:पृ.८७)

घ) मैले पनि पहिलो दिन गरेको दुर्व्यवहारको बदला लिन पाएकी थिएँ (कार्की, २०७६:पृ.१८८)

ङ) आन्दोलनमा कसरी निहत्था मानिसहरूको हत्या भएको थियो (कार्की, २०७६:पृ.२०८)

माथि रेखाङ्कित गरिएका शब्दहरू कारा उपन्यासमा प्रयुक्त तत्सम शब्दका केही उदाहरणहरू हुन् । यस्ता शब्दहरू उपन्यासमा सार्थक रूपमा प्रयोग भएका छन् । उपन्यासकारद्वारा यस उपन्यासमा प्रशस्त मात्रामा तत्सम शब्दको स्वतन्त्र चयन गरी प्रयोग

गरिएको छ । यस्ता विभिन्न विकल्पहरूमध्येबाट गरिएको तत्सम शब्दको चयनले उपन्यासको भावाभिव्यक्तिलाई अर्थपूर्ण तथा तिखर बनाउनुका साथै उपन्यासलाई प्रभावकारी र विशिष्ट बनाएको छ ।

तद्भव शब्द चयन

संस्कृतबाट रूप फेरिएर नेपाली भाषामा प्रयुक्त शब्दलाई तद्भव शब्द भनिन्छ । कारा उपन्यासमा प्रयोग गरिएका तद्भव शब्दलाई निम्न उदाहरणले प्रष्ट पार्दछ :

- क) फलमासु, मसिना चामलको भात र उच्चस्तरको तरकारी दही, दूध सबै रासन दिने ठेकेदारले हाकिमकहाँ पुऱ्याउँथ्यो (कार्की, २०७६:पृ.२०९)
- ख) मैले सानुको हात समातेर ताने । यो देखेर तिम्मा एकफेरा मुसुक्क मुस्काइन् (कार्की, २०७६:पृ.३६)
- ग) घर जाने भनेको त मेरा ग्रहदशा टरेको रहेनछ । आँशु टिलपिल भएका थिए (कार्की, २०७६:पृ.६७)
- घ) म भ्यालखाना परेको सात महिना बितिसकेको थियो (कार्की, २०७६:पृ.११३)
- ङ) मलाई घरबाट पठाइएको पैसा पनि बेलाबेला चोरी हुन्थ्यो (कार्की, २०७६:पृ.१३७)

माथि रेखाङ्कित गरिएका शब्दहरू कारा उपन्यासमा प्रयुक्त भएका तद्भव शब्दहरू हुन् ।

आगन्तुक शब्द चयन

विभिन्न भाषाबाट नेपाली भाषामा आएका शब्दलाई आगन्तुक शब्द भनिन्छ । कारा उपन्यासमा आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग सार्थक रूपमा गरिएको छ :

- क) उसको बिहे इण्डियामा भएको थियो अरे (कार्की, कार्की, २०७६:पृ.११५)
- ख) म घर गएकै बेला गाउँलेले डिएस्पी कार्यालयमा जुलुस जाने तयारी गरेका रहेछन् (कार्की, २०७६:पृ.६०)
- ग) जेलरले मलाई आफ्नो अफिसमा राखी चिया, विस्कट खुवाए (कार्की, २०७६:पृ.१२९)
- घ) हजुरबा लट्ठी टेकेर भए पनि पार्टीको मिटिङमा जानुहुन्थ्यो (कार्की, २०७६:पृ.६५)

ड) उनीहरूले काठमाण्डौको होटेलमा रिसेप्सनिष्टका काम गर्छौं भनेर ढाँटे (कार्की, २०७६:पृ.१७०)

भर्रा तथा अनुकरणात्मक शब्द चयन

कुनै अन्य स्रोतबाट नआई नेपाली भाषामा आफैं उत्पन्न भएका तथा नेपाली परिवेशसँग मेल खाने शब्दहरू नै भर्रा नेपाली शब्द हुन् । कुनै पनि कुराको ध्वनि, आवाज, घटना, प्राकृतिक रूपबाट उत्पन्न भई उत्पन्न ध्वनिलाई नक्कल गरी शब्दमा जस्ताको तस्तै प्रयोग गर्न सकिने शब्द अनुकरणात्मक शब्द हुन् । यस्ता शब्दहरूले भाषालाई निखर, भर्रिलो, मीठो र गुलियो पार्ने काम गर्दछन् । कारा उपन्यासमा अनुकरणात्मक र भर्रा शब्दहरूको प्रशस्त प्रयोग गरिएको छ । जसलाई निम्नानुसार देखाइएको छ :

क) त्यसदिन नाइकेनी सम्साभैँ पिकेटमा ओछ्यान लगाएर सुतिन् (कार्की, २०७६:पृ.९८) ।

ख) फेरि सिवा अघि सरी, वास्तवमा हामीले खाएको, लाएको, हामीलाई ठुल्लूला मान्छे भेट गर्न आएको र कोसेली दिएको तिम्मालाई रिस हो (कार्की, २०७६:पृ.१४२) ।

ग) ति त कम्फु कराँते पनि जान्दा रहेछन् । लु यहाँ राख्नु भएन (कार्की, २०७६:पृ.१४१) ।

घ) उसले भर्कदै जवाफ दियो- 'आतङ्ककारी सातङ्ककारी के के हो' (कार्की, २०७६:पृ.३९) ।

ड) उनले पनि मलाई आफ्नै छोरीभन्दा कम माया गर्थिनन् (कार्की, २०७६:पृ.२०१) ।

द्वित्व शब्द चयन

शब्दको पुनरावृत्त हुने प्रक्रियालाई द्वित्व शब्द भनिन्छ । कारा उपन्यासमा निम्नानुसार द्वित्व शब्दहरू प्रयोग भएका छन् ।

क) हिक्क-हिक्क बढ्दै गएपछि हीरामायाले आफूलाई सम्हाल्न सकिनन् (कार्की, २०७६:पृ.८)

ख) राति पनि घण्टा-घण्टामा तेज प्रकाश बालेर कैदी बन्दीहरू भएनभएको निरीक्षण गर्न थालियो (कार्की, २०७६:पृ.२०४)

ग) भन कुनै मुद्दाको त बयान रातिराति हुन्थ्यो (कार्की, २०७६:पृ.६२)

घ) यहाँ त्यही कुकुहू गर्न सम्भव थिएन । मलाई ती चरा जसरी उड्ने इच्छा हुन्थ्यो (कार्की, २०७६:पृ.५४)

ङ) अब म तैले नदेखेको तेरो बाबुको विहे भ्याइँ-भ्याइँ देखाउँछु (कार्की, २०७६:पृ.२२६)

माथिका रेखाङ्कित शब्दहरू **कारा** उपन्यासमा प्रयोग भएका द्वित्व शब्दका उदाहरणहरू हुन् । यस्ता शब्दले उपन्यासलाई जीवन्तता प्रदान गरेको छ ।

नाम शब्दको चयन

नेपाली परम्परागत व्याकरणअनुसार नाम भन्नाले व्यक्ति, वस्तु र स्थानलाई बुझाउने शब्दको रूपमा यसलाई परिभाषित गरिन्छ । कुनै पनि व्यक्ति, वस्तु, स्थान, गुण, भाव आदिको परिचय गराउने शब्दलाई नाम भनिन्छ । आधुनिक व्याकरण अनुसार नाम भन्नाले कर्ता, कर्म र पूरक भई आउने शब्दलाई नामको रूपमा लिइन्छ । व्याकरणिक कार्यका आधारमा नामलाई निम्नानुसार विभाजन गर्न सकिन्छ: सङ्ख्येय र असङ्ख्येय नाम, मानवीय र मानवेत्तर नाम, सजीव र निर्जीव नाम व्यक्तिगत र जातिवाचक नाम गरी जम्मा चार भागमा वर्गीकरण गरेको पाइन्छ । **कारा** उपन्यासमा प्रयुक्त नाम शब्दहरू निम्नानुसार छन् :

क) हीरादिदीले भनिन्-‘ तिम्माले लगाएको आरोप सही हो ।’ (कार्की, २०७६ :पृ.७३)

ख) मैले र सानुले उनलाई ‘के तिमीले साँच्चै लोग्ने मारेकै हो दिदी?’ भनेर सोध्यौं (कार्की, २०७६:पृ.२९)

ग) रामबहादुरले लाइट बाल्यो । घोप्टो परेर सुतेको लाहुरेको शरीरलाई टेकप्रसादले पल्टायो (कार्की, २०७६: पृ.१०)

घ) चराहरूको चिर्बिर शान्त भयो ।घाम डुबेपछि, आकाशमा फैलिएको पहुँलो रङ्गा पनि छोपिँदै गयो (कार्की, २०७६: पृ.४८)

ङ) दर्शैपछि एकाएक हजुरबा विरामी हुनुभयो । डेढ महिना जति धरानघोषा क्याम्पमा राखियो (कार्की, २०७६: पृ.२२३)

माथि रेखाङ्कित गरिएका शब्दहरू नाम हुन् । उपन्यासमा यस्ता नामको प्रयोगले उपन्यासलाई सरल बनाई पाठकले बुझ्न सक्ने बनाएको छ ।

सर्वनामको चयन

परम्परागत व्याकरणअनुसार सर्वनाम भन्नाले नामको सट्टामा प्रयोग हुने शब्दलाई जनाउँछ। आधुनिक व्याकरणले नाम, उपवाक्य र वाक्यको सट्टामा सर्वनामको प्रयोग गरिने कुरालाई परिभाषित गर्दछ। सर्वनामको प्रयोग औचित्य नै एउटै अभिव्यक्तिलाई पटक-पटक आवृत्ति एवम् पुनः प्रयोग हुन नदिनु हो जसको माध्यमबाट रचनामा आकर्षण पैदा गरिन्छ। **कारा** उपन्यासमा प्रयोग भएका सर्वनामहरू निम्नानुसार छन् :

- क) उनलेमलाई आशीर्वाद दिइन्। मेरा आँखाबाट आँशु भरे। मैले उनलाई बिहान बोलाएँ (कार्की, २०७६: पृ.२२६)
- ख) यसैले पहाडको घरमै एकलै छोडेर लाहुरे मोरडको लेटाडमा आएको थियो (कार्की, २०७६:पृ.१२)
- ग) ऊ भयालखाना पसेपछि पनि बूढा प्रहरीले पछ्याउन छोडेन। उसलाई निकाल्न भनेर निकैपटक धायो (कार्की, २०७६: पृ.९४)
- घ) ऊ सबैसँग बोल्न छोडी। उसको सम्बन्ध क्रिश्चियन कैदीहरूसँग थियो। (कार्की, २०७६: पृ.११९)
- ङ) यी सबै आ-आफ्ना दुःखका पहाड बोकेर यो खण्डहरमा आउँदारहेछन् अरु दुःख भोग्न (कार्की, २०७६: पृ.१५२)

यसरी सर्वनाम शब्दले नामको पुनरावृत्तिलाई हटाएर यस उपन्यासको भाषालाई चिटिक्क बनाएको छ।

विशेषणको चयन

नाम वा सर्वनामको गुण, दोष, सङ्ख्या, मात्रा आदि जनाउने पद नै विशेषण हुन्। विशेषणले वाक्यलाई भरभराउँदो बनाउँछ। **कारा** उपन्यासमा प्रयुक्त विशेषण शब्द निम्नानुसार छन् :

- क) 'पहिला आफ्नो छोरो सुधार, यस्ता जँड्याहालाई पनि कसैले दिन्छन् ?' भन्नुभएछ मामाले (कार्की, २०७६: पृ.२२५)
- ख) यति स्वादत मूलको चिसो पानी पिउँदा पनि लागेको थिएन जति उसको बोलीको लागेको थियो (कार्की, २०७६: पृ.२०)

- ग) भारतीय सेनामा जवानी निखारेर फर्किएको लाहुरे वृद्ध हुँदै गएको थियो । (कार्की, २०७६: पृ.१२)
- घ) खैरो, रातो, नीलो रङ्गहरूले सजिएको अनि लामो पुच्छर भएको । चराहरूमध्ये निकै आकर्षक (कार्की, २०७६: पृ.५३)
- ङ) दाइ राजनीतिक रूपमा चेतनशील थिए। गरिब जनताका नाममा पञ्चहरूले गरेको भ्रष्टाचारको विरोध गर्थे । ((कार्की, २०७६: पृ.५९)

क्रियापदको चयन

क्रिया भनेको कुनै कार्य वा प्रक्रिया हुनु हो । कुनै पनि कार्यव्यापारको घटना प्रक्रिया वा अवस्था बुझाउने पदलाई क्रियापद भनिन्छ अर्थात् कुनै काम हुने वा भएको बारेमा बुझाउने पद क्रियापद हुन् । कारा उपन्यासमा क्रियापदको प्रयोग यसरी गरिएको छ :

- क) लाहुरेको हत्तेले हीरामायालाई चाँडै नै अपहत्तेमा पान्यो । उनी गर्भवती भइन् (कार्की, २०७६: पृ.१६)
- ख) भान्सामा सानुका आमाबाबु थिए । जन्ती र घरका गरेर सयजनाभन्दा केही बढी थिए सहभागी (कार्की, २०७६: पृ.२२६) ।
- ग) सहरमा वीरेन्द्रले गद्दी छोडेर युवराज दीपेन्द्रलाई बनाउने योजना छ, भन्ने पनि हल्ला चल्यो (कार्की, २०७६: पृ.२०९) ।
- घ) कैदी बन्दीहरूआउने जाने क्रम चलिरह्यो । सानु र म भने जेल कुरुवा जस्तै हुँदै गयौँ । (कार्की, २०७६: पृ.१९३) ।
- ङ) सानु आएर नाइकेनीलाई अर्को पनि फाइदा भएको थियो । उसका असरल्ल हिसाब सानुले मिलाइ दिई (कार्की, २०७६: पृ.७७) ।

क्रियाविशेषणको चयन

क्रियासँग सम्बन्ध राख्ने वा क्रियाको विशेषता वा परिवेश जनाउने पदलाई क्रिया विशेषण भनिन्छ । प्रस्तुत कारा उपन्यासमा प्रयोग गरिएका क्रियाविशेषणहरू यसप्रकार छन्:

- क) पूर्णिको बेला चखेवाहरूले उडीउडी जूनलाई छुने कोसिस गरेको त्यो नीलो आकाश (कार्की, २०७६: पृ.११४)
- ख) डण्डीलाई साक्षी राखेर उनीहरूको प्रेम रातिराति जाग्नेरहेछ (कार्की, २०७६: पृ.११३)

- ग) बेलाबेलामा कोइलीको कुहूकुहू स्वरले आनन्द दिलाउँथ्यो । (कार्की, २०७६: पृ.५३)
- घ) ठूलाठूला फलामे डण्डी भएको भ्यालमा कैदी महिलाहरू टाँसिएर पुरुष चौकीदारसँग छाडाछाडा गफ गरेको र आधारतसम्म बोलेको देखियो (कार्की, २०७६: पृ.९१)
- ङ) कताकताबाट दिदी राजविराजमा भएको खबर पाएपछि शिवा र सुधा भेट्न गए (कार्की २०७६: पृ.१७१)

माथि रेखाङ्कित शब्दहरू क्रियाविशेषण शब्दहरू हुन् । यी शब्दले क्रियाको विशेषता जनाएर वाक्यलाई रोचकपूर्ण बनाउँछ ।

नामयोगी चयन

नाम वा नामभैं प्रयोग हुने वा सर्वनाम आदिको पछिल्लिर जोडिएर आउने शब्दलाई नामयोगी भनिन्छ । विभिन्न अर्थ सम्बन्धहरू जनाउनका लागि नामसँग जोडिएर आउने शब्द नै नामयोगी हुन् ।कारा उपन्यासमा प्रयुक्त नामयोगीका केही उदाहरणहरू निम्नानुसार छन् :

- क) कुन कुन नेतासँग आफ्नो के नाता पर्छ भनेर बखान गर्दैरहेछ । (कार्की, २०७६: पृ.२१८) ।
- ख) भक्तिपुरे निस्किएको केही दिनसम्म सेल खाली बस्यो (कार्की, २०७६: पृ.९२) ।
- ग) १३ वर्षको उमेरमा ४८ वर्षका बाजेसँग बोजुको विहे भएको रहेछ (कार्की, २०७६: पृ.२१) ।
- घ) विहेमा गोडा धुनका लागि तामाको खट्कुंडासमेत हजुरबाले किनिसक्नुभएको थियो (कार्की, २०७६: पृ.६३) ।
- ङ) २० वर्ष कैदमध्ये अझै आधा बाँकी थियो । यसैले रामबहादुरसँग घरबार बसाउने सम्भावना भएन (कार्की, २०७६: पृ.१३४) ।

माथि रेखाङ्कित शब्दहरू नामयोगी हुन् । यो वाक्यमा आएका नामका साथमा रहेर वाक्यको अर्थलाई पूरा गर्ने काम गर्छ ।

संयोजकको चयन

दुई वा दुईभन्दा बढी वाक्य, उपवाक्य तथा पदहरूलाई जोड्ने शब्दलाई संयोजक भनिन्छ । यसले शब्द वा उपवाक्यलाई जोड्ने काम गर्दछ । यसलाई योजक पनि भनिन्छ ।

प्रकार्यका दृष्टिले वाक्यलाई पदावली, उपवाक्य, वाक्य आदिलाई जोड्ने बन्द समूहको अविकारी शब्द वर्ग हो। **कारा** उपन्यासमा प्रयुक्त केही संयोजक निम्नअनुसार छन् :

- क) हीरामाया यही जेलम रहेका बेला म यहाँ आइपुगें र उनको कथा सुन्न पाएँ (कार्की, २०७६: पृ.१५) ।
- ख) बस्दा पनि छाडेनन् अनि मलाई के आयो कुन्नि म भुइँमा सुतिदिँ (कार्की, २०७६: पृ.४१) ।
- ग) मैले त इज्जत र भित्रको सुविधाका लागि नाइकेनी हुन चाहेकी थिएँ (कार्की, २०७६:पृ.७५) ।
- घ) २०४८ सालको चुनावमा म काँग्रेस र ऊ कम्युनिष्ट पार्टीको प्रचार प्रसारमा खटियौँ तैपनि हामी दुईबीच पार्टीको कुरा कहिल्यै भएन (कार्की, २०७६: पृ.२२३) ।
- ङ) न शिवा र सुधाको सुन्दरता यहाँ हुनेछ, न सानु र मेरो खासखुस कसैले सुन्नेछ (कार्की, २०७६:पृ.१५३) ।

माथिका रेखाङ्कित शब्दहरू संयोजक हुन्। संयोजकले शब्द र वाक्यलाई जोड्ने काम गर्दछ।

निपातको चयन

भाषामा सौन्दर्य, चमक र मधुरता दिन र नजिकको शब्द वा वाक्यको अर्थलाई प्रभाव पार्ने अविकारी शब्द नै निपात हो। निपातले आग्रह, अवधारणा, सहमति, प्रश्न, आशङ्का, अनिश्चय र अनुनय गर्न कुनै शब्दमा आश्रित भई त्यही शब्दको अर्थलाई घोटन गर्दछन्। **कारा** उपन्यासमा प्रयोग भएका निपातहरू निम्नअनुसार छन् :

- क) उनको दिमागमा फेरि सबै घटना घुम्न थाले। आफ्नो जीवन नै चक्र जसरी घुम्न थाल्यो (कार्की, २०७६:पृ.११)
- ख) म मरें भने त यो बच्चोको के हालत होला ? भनेर फेरि रुन मन लाग्यो (कार्की, २०७६:पृ.३०)
- ग) सरकारको आलोचना गर्ने जो कोहीलाई सडाउन जेल नै पठाइन्थ्यो। (कार्की, २०७६:पृ.१७२)

घ) यो तान पनि भीमले नै ल्याइदिएको हो (कार्की, (कार्की, २०७६:पृ.१०७)

ङ) पाल्ते त नाइकेनीकै काम गरिरहेकी थिई (कार्की, (कार्की, २०७६:पृ.१५५)

माथिका रेखाङ्कित वाक्यहरू निपात हुन् । निपातले वाक्यको अर्थलाई मिठास दिने काम गर्नुका साथै वाक्यमा मिठासता ल्याउँछ ।

विस्मयादिबोधक चिह्नको प्रयोग

हर्ष, विस्मात, घृणा, आश्चर्य, दुःख, निराशा आदि प्रकट गर्दा प्रयोग गरिने चिह्न नै विस्मय चिह्न हुन् ।कारा उपन्यासमा प्रयोग गरिएका यस्ता चिह्नहरूको उदाहरण निम्नअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क) मैले लाहुरेलाई मारें, पुलिस दाइ ! मलाई के सजाय दिनुपर्ने हो, दिनुहोस् (कार्की, २०७६:पृ.९) ।

ख) नाइकेनी फत्फताउँदै आइन्-ओइ ! के हो ? तिमैको चाला (कार्की, २०७६: पृ. २५)

ग) आफ्नो गाउँ जाउँ भने लोग्ने मारेकी भनेर गाउँलेले छिः-छिः र दुर-दुर गर्ने (कार्की, २०७६: पृ.१७४)

घ) ए कस्तो राम्रो ! उसले भन्यो (कार्की, २०७६: पृ. २०)

ङ) ओ हो ! महान क्रान्तिकारी, अब जेलको हावा खा' भन्थे (कार्की, २०७६:पृ.६२)

माथिका उदाहरणमा आएका विस्मय चिह्नहरूले कारा उपन्यासको भाषालाई रोचक बनाएका छन् ।

चिह्नहरूको प्रयोग

कारा उपन्यास यहाँ उल्लेख गरे बाहेक अल्पविराम (,) (,) (“ ”), पूर्णविराम (।) चिह्नको प्रयोग अत्याधिक बढी भएको पाइन्छ ।

बिन्दु चिह्नको चयन

वाक्यलाई छोट्याउन र रचनाकारले अव्यक्त कुरालाई व्यक्त गर्न बिन्दु चिह्नको प्रयोग गरिन्छ । बिन्दु चिह्नले वाक्यलाई छरितो बताउँछ । यस्ता चिह्नहरूको प्रयोग कारा उपन्यासमा प्रशस्त गरिएको छ । जसलाई तलको उदाहरणबाट स्पष्ट पारिएको छ ।

चन्द्रबिन्दुचिह्न

- क) म त सुनेर आत्तिँ, के भएछ भनेर । उठेर बाहिर चिहाउँदा मान्छे हिँडेका छन् र अँध्यारो छ (कार्की, २०७६:पृ.२१७)
- ख) उसलाई पनि सँगै राखौं, बच्चा पनि हामीसँगै बसुन् (कार्की, २०७६:पृ.१७५)
- ग) सँगै गाईवस्तु हेर्ने, मेलापात गर्ने र घाँसदाउरा खोज्न जङ्गल जाँदा माइलासँग भगवतीको प्रेम बस्यो (कार्की, २०७६:पृ.१५८)
- घ) दुई दुई लाठी खाएपछि, पार्वतीका आँखाबाट बरर आँशु आए (कार्की, २०७६:पृ.९६)
- ङ) ऊ सबैसँग बोल्ल छाडी, उसको सम्बन्ध क्रिश्चियन कैदीसँग थियो (कार्की, २०७६:पृ.११९)

शिरबिन्दु चिह्न

- क) 'त्यस्तै खोट लगाए भने बिहे नगरी बसौला नि दिदी केको डर छ' मैले भनें । (कार्की, २०७६:पृ.२०१) ।
- ख) तिमीहरूको शासन पनि हेरौला (कार्की, २०७६:पृ.२०६) ।
- ग) बेस्कन ढोका ढक्क्याएपछि मैले खोलें (कार्की, २०७६:पृ.१५१) ।
- घ) मसँग रूप र बैँस थियो । मैले त्यही प्रयोग गरें (कार्की, २०७६:पृ.१५०) ।
- ङ) मैले पनि भनें बिस्तारै 'हजुर'भनें (कार्की, २०७६:पृ.६८) ।

प्रश्नसूचक चिह्नको चयन

कुनै पनि प्रश्न सोध्दा प्रयोग गरिने चिह्नलाई प्रश्नसूचक चिह्न भनिन्छ । कारा उपन्यासमा प्रयोग गरिएका प्रश्नसूचक चिह्नका उदाहरणहरू निम्नअनुसार छन्:

- क) तिनको गलती के थियो र ? कसैले नपाएको दुःख पाए । उनीहरूको हालत के होला ? (कार्की, २०७६:पृ.३३)
- ख) सधैं प्रस्ट देखिने साइँला सपनामा आज किन देखिएन ? यो केको संकेत थियो ? (कार्की, २०७६:पृ.२२)

ग) सम्भ्रान्त परिवारकी जस्ती देखिने यी गहुँगोरी सुन्दरी के कारणले भूयालखानामा परिन होला ? (कार्की, २०७६:पृ.४६)

घ) छिमेकी उठेर कराए, 'रातिराति के को हल्ला हो ? हामीले सुत्तु पर्देन ? (कार्की, २०७६:पृ.८८)

ङ) यसले मलाई बाँचन पनि नदिने ? मेरो बच्चा पनि मार्न खोज्ने ? (कार्की, २०७६:पृ.१६६)

माथि उल्लेख गरिएका उदाहरणहरूमा प्रश्न (क) जिज्ञासा, (ख) आवेग, (ग) मा प्रश्न व्यङ्ग्य गरिएको अभिव्यक्ति पाइन्छ ।

वाक्य चयन

वाक्य भाषिक संरचनाको सबैभन्दा ठूलो सार्थक एकाइ हो । भाषाका कथ्य र लेख्य पक्ष छन् । लेख्य सन्दर्भमा भने वाक्यभन्दा माथि प्रकरण र सङ्कथन पनि आउँछ तर मूलतः कथ्य रूपलाई भाषाको मूल रूपमा लिइने हुनाले अभिव्यक्तिका क्षेत्रमा भाषाको आधारभूत एकाइका रूपमा वाक्यलाई लिइन्छ । व्याकरणिक संरचनामा वाक्य लघुतम भाषिक एकाइ हो । वाक्यको संरचनापूर्ण हुने हुँदा यो स्वतन्त्र एकाइ हो । वाक्यलाई सरल, संयुक्त, मिश्र वाक्य, लामा छोटो वाक्यहरू आदिमा विभाजन गरिएको पाइन्छ । कारा उपन्यासका विभिन्न प्रकारका वाक्यहरू प्रयोग गरिएको पाइन्छ । जसलाई तलको उदाहरणले स्पष्ट पार्दछ :

सरल वाक्य

एउटा उद्देश्य र एउटा मात्र विधेय रहेको वाक्यात्मक संरचनालाई सरल वाक्य भनिन्छ । सरल वाक्यमा एउटा मात्र कर्तामा एउटा मात्र क्रियापद हुन्छ तर एकभन्दा बढी असमापिका क्रिया भने रहन सक्दछन् । कारा उपन्यासमा रहेका सरल वाक्यको उदाहरण निम्नअनुसार रहेका छन् :

क) विहेपछि लाहुरे भन् जोसिलो र तन्नेरी बन्दै आयो (कार्की, २०७६:पृ.१६)

ख) यो कुरा मैले जेल परेको एक महिनापछि थाहा पाएँ (कार्की, २०७६:पृ.३५)

ग) बाजेले कराउँदा नाइकेनी अलमल्लमा परिन् (कार्की, २०७६:पृ.११७)

घ) मामिला गम्भीर लागेर पर गई बसे (कार्की, २०७६:पृ.१४३)

ङ) उनीहरू आएपछि जेलमा भीड लाग्न थालेको थियो (कार्की, २०७६:पृ.१४४)

यी माथिका वाक्यहरू सरल वाक्य हुन् ।

मिश्रवाक्य

एउटा मुख्य उपवाक्य र अर्को आश्रित उपवाक्य मिलेर बनेको वाक्य मिश्र वाक्य हो । यसमा एउटा स्वतन्त्र उपवाक्य र एक वा एकभन्दा बढी अभिनस्त उपवाक्यहरू रहेका हुन्छन् । यस्ता उपवाक्यहरूको योजकको रूपमा जब-तब, त्यो, जसरी-उसरी भनी जस्ता सापेक्ष संयोजकहरूको प्रयोग गरिन्छ । कारा उपन्यासमा रहेका मिश्र वाक्यको उदाहरण निम्नअनुसार रहेका छन् :

- क) सबका आँखामा त्रास थियो, जो छेक्न गयो त्यसैले कुटाइ खान्थ्यो (कार्की, २०७६:पृ.८१)
- ख) जब साथीहरू थिए तब यो जेल कस्तो रमाइलो थियो (कार्की, २०७६:पृ.२२१)
- ग) तर त्यहाँ को जाने ? जो जान्थ्यो घानमा त्यहीं पर्थ्यो (कार्की, २०७६:पृ.१३९)
- घ) प्रायः जसको घरबाट कुनै सामान, पैसा, कोसेली आउँदैनथ्यो त्यस्ताले चोरी गरेको पाइन्थ्यो (कार्की, २०७६:पृ.१३७)
- ङ) पुलिस पक्राउ गर्न आउँदा हामी जोजहाँ थियौं त्यहीं उभिएका थियौं (कार्की, २०७६:पृ.४०)

यी माथिका रेखाङ्कित वाक्यहरू मिश्र वाक्य हुन् । दुई वा दुईभन्दा बढी समापिका क्रिया भएको र जब तब जस्ता संयोजक लागेर बन्ने वाक्यलाई मिश्रवाक्य भनिन्छ ।

संयुक्त वाक्य

एकभन्दा बढी स्वतन्त्र उपवाक्यको योगबाट निर्मित वाक्य संयुक्त वाक्य हो । संयुक्त वाक्यमा आउने उपवाक्यमा समापक क्रियाको प्रयोग भएको हुन्छ । यस्ता उपवाक्यलाई निरपेक्ष संयोजकले जोडेका हुन्छन् । कहिले शून्य संयोजकहरूको सहयोगबाट पनि संयुक्त वाक्यको रचना हुन सक्छ । कारा उपन्यासमा रहेका संयुक्त वाक्यको उदाहरण निम्नअनुसार रहेका छन् :

- क) उही कहिलेकाहीं हाट जाँदा र मेलापात जाँदा मात्रै हाम्रो भेट हुन्थ्यो (कार्की, २०७६:पृ.१९)
- ख) एकैछिनमा जङ्गलीहरूको भीड कम भयो अनि मैले आफ्ना लुगा समेलेर, पट्याएर पोका बनाएँ (कार्की, २०७६:पृ.४२)

ग) शिवा र सुधा गएपछि केही दिनसम्म जेल शून्य भयो (कार्की, २०७६:पृ.९२)

घ) सानु र म एकचित्त भएर हीरामायाका कुरा सुनिरहेका छौं (कार्की, २०७६:पृ.२२)

ङ) दार्जिलिङे र बज्यैलाई उनीहरूका अगाडि तथानाम भन्न थालिन् (कार्की, २०७६:पृ.१४६)

यी माथिका रेखाङ्कित वाक्यहरू संयुक्त वाक्य हुन् । संयुक्त वाक्यमा एक वा एकभन्दा बढी समापिका भएर र, अथवा, तथापि, तैपनि जस्ता संयोजक मिलेर बन्दछ ।

उपर्युक्त उपन्यास कारा उपन्यासमा सरल, संयुक्त, मिश्र र अन्य लामाछोटा सबै किसिमका वाक्यहरूको प्रयोग गरिएको पाइन्छ ।

अध्याय पाँच :सारांश निष्कर्ष र सुझाव

५.१ सारांश

कारा उपन्यासको कथानक र पात्रका आधारमा शैलीवैज्ञानिक अध्ययन विश्लेषण र शैलीविज्ञानका प्रमुख मान्यताहरू चयन, विचलन र समानान्तरताका आधारमा शैलीवैज्ञानिक अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र काराउपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गर्ने क्रममा पहिलो अध्यायमा शोधको परिचयअन्तर्गत विषयप्रवेश, समस्याकथन, शोधकार्यको उद्देश्य, अध्ययनको औचित्य र महत्त्व, अध्ययनको सीमाङ्कन र अध्ययनको रूपरेखा प्रस्तुत गरिएको छ । दोस्रो अध्यायमा पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक रूपरेखालाई प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त कार्यले शोधकार्य गर्न सहज र सजिलो बनाएको छ । अध्यायको तेस्रो अध्यायमा शोधकार्य अनुसन्धान विधिलाई प्रस्तुत गरिएको छ । यो शोधपत्र तयार गर्दा पुस्तकालयीय, गुणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ भने अनुसन्धानको प्राथमिक स्रोतको रूपमा काराउपन्यासलाई लिएको छ भने अन्य प्रकाशित अप्रकाशित शोधपत्रहरूलाई द्वितीय स्रोतका रूपमा उपयोगमा ल्याइएको छ । त्यस्तै चौथो अध्यायमा कथानक र पात्रका आधारमा काराउपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ भने पाँचौं अध्यायमा सारांश, निष्कर्ष, सुझाव, उपयोगिता र भावी अनुसन्धान समावेश गरिएको छ ।

५.२ निष्कर्ष

प्रस्तुत शोधपत्र काराउपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । जसमा

- उपन्यासको कथानक तथ्याङ्कलाई बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।
- उक्त उपन्यासमा भएका पात्रहरूलाई शैलीवैज्ञानिक तालिकामा देखाइ तिनीहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।
- चयनका आधारमा, तत्सम, तद्भव, आगन्तुक तीनै स्रोतबाट आएका शब्दहरूको चयन गरिएको छ ।
- नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपातका आधारमा शब्द चयन गरिएको छ ।
- उक्त कार्यले उपन्यासलाई रोमाञ्चक, सरल, सहज र बोधगम्य बनाएको छ ।

- यो उपन्यासमा बिन्दु चिह्न, प्रश्नसूचक चिह्न, विस्मयादिबोधक चिह्नको समुचित प्रयोग गरिएको छ ।

५.३ सुभावाव

प्रस्तुत शोधपत्रकाराउपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरिएको छ । त्यसका लागि सुभावावरू दिन सकिन्छ ।

५.३.१ नीतिगत तह

अध्ययन अनुसन्धान कार्यलाई सफल प्रभावकारी र उपयोगिमूलक बनाउन निश्चित नीति नियमको जानकारी हुन अत्यावश्यक देखिन्छ । यस नीतिले अध्ययन गर्ने क्रममा सही बाटोमा हिँडाउन, आवश्यक सामग्री उपयुक्त तवरले प्रयोग गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ । प्रस्तुत अध्ययन त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपाशि ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि यस कारा उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन सम्बन्धी नीतिगत उपयोगितालाई निम्नानुसार बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

- क) यस अध्ययनले पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माणमा महOEवपूर्ण सहयोग पुऱ्याउन सक्ने देखिन्छ ।
- ख) शैली विश्लेषणसँग सम्बन्धित पाठ्यपुस्तक एवम् विविध लेख रचना लेखन कार्यमा यस अध्ययनले सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।
- ग) यस अध्ययनले भाषासम्बन्धी नीति निर्माण कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ ।
- घ) यस अध्ययनले शब्दकोष निर्माण कार्यमा पनि सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ ।
- ङ) साहित्यिक कृति र शैलीविज्ञानसम्बन्धी निकटता थाहा पाउन सहयोग गर्ने देखिन्छ ।
- च) शैक्षणिक व्याकरण निर्माणमा पनि सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ ।
- छ) साहित्यिक कृतिलाई प्रभावकारी र बोधगम्य बनाउन शब्द वाक्यहरूको उत्कृष्ट चयन गर्न पनि सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ ।

५.३.२ कार्यान्वयन तह

यस अध्ययनलाई निम्न तहमा कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ :

- क) शैलीवैज्ञानिक अध्ययन शीर्षकमा अध्ययन गर्ने अनुसन्धानकर्ताका लागि अनुसन्धानबाट प्राप्त निष्कर्ष प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ ।
- ख) शैलीवैज्ञानिक आधारमा कृतिमा समावेश पात्रहरूको वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।
- ग) आख्यान विधाको शिक्षणमा यस अनुसन्धानका निष्कर्षहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ ।
- घ) भाषा शिक्षणमा पनि यस अनुसन्धानका निष्कर्षहरू कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ ।
- ङ) सिर्जनात्मक रचनामा रोचकता प्रदान गर्नका लागि, भाषिक चयन, विचलनको प्रयोगमा सुधार ल्याउन पनि यस अनुसन्धानको निष्कर्ष उपयोग गर्न सकिन्छ ।
- च) शिक्षक विद्यार्थीको पठन, लेखन, तार्किक आदि भाषिक क्षमताको अभिवृद्धि गर्न यस अनुसन्धानको निष्कर्षले आत्मसात गर्न सकिन्छ आदि ।

५.४ अध्ययनको उपयोगिता

शुशीला कार्कीद्वारा लिखित **कारा** नेपालको ऐतिहासिक उपन्यास जगतमा एक उत्कृष्ट उपन्यास हो। **कारा**मा राणाकालीन षड्यन्त्र तथा शक्ति सङ्घर्ष देखाइएको छ। यसमा जङ्गबहादुरका सन्तानहरू कसरी शक्तिबाट हटाइए भन्ने वर्णन गरिएको छ। यो शोधकार्य कुनै पनि साहित्यिक रचनाहरूको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गर्न चाहने शोधकर्तालाई उपयोगी हुनुका साथै कारागारमा रहेका कैदीहरूको जीवनलाई जस्ताको तस्तै राखेको हुनाले यसलाई खोज्नका लागि पनि केही सहज हुन्छ ।

५.५ भावी अनुसन्धान पक्ष

उपन्यासकार सुशीला कार्कीद्वारा रचना गरिएको **कारा** उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययनले शैलीविज्ञानसँग सम्बन्धित विषयमा अनुसन्धान गर्न चाहने भावी अनुसन्धानकर्तालाई महत्त्वपूर्ण सहयोग पुग्दछ। अनुसन्धानका निम्ति उपन्यासकारका रचना, कृतिहरू भावी अनुसन्धानकर्तालाई अनुसन्धानका लागि निम्नलिखित अनुसन्धानका शीर्षकहरू हुन सक्छन् :

- क) त**OE**वका आधारमा **कारा** उपन्यासको विश्लेषणात्मक अध्ययन

ख) कारा उपन्यासभिन्न प्रयोग भएका आगन्तुक शब्दको अध्ययन

ग) कारा उपन्यासभिन्नका तत्सम शब्दको अध्ययन

घ) कारा उपन्यासमा समावेश भएका क्रियापदको चयन

सन्दर्भसूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज र बद्रीविशाल भट्टराई (२०७०), **प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश**, काठमाडौं: विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि. ।
- ओली, राधिका (२०७१), **‘दृष्टि’ उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन** (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) कनकाई बहुमुखी क्याम्पस भापा, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली विभाग ।
- कँडेल, श्रीप्रसाद (२०६८), **साहित्यशास्त्र, नेपाली समालोचा र शोधविधि** (दो.सं.) काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।
- कार्की, सुशीला (२०७६), **कारा** उपन्यास, काठमाडौं : किताब प्रकाशन ।
- खतिवडा, लक्ष्मी (२०७५), **‘बाँच्ने एउटा जिन्दगी’ उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन** (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरी, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली विभाग ।
- नेपाल, वसन्तकुमार शर्मा (२०७०), **नेपाली शब्दसागर** (दो.सं.), काठमाडौं : शब्दार्थ प्रकाशन ।
- पोखरेल, बालकृष्ण (२०४०), **बृहत् नेपाली शब्दकोश**, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प. ।
- भण्डारी, पारसमणि, रामनाथ ओझा र डोलराज अर्याल (२०६८), **भाषिक अनुसन्धान विधि** (चौ.सं) काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेशन प्रा.लि. ।
- भण्डारी, पारसमणि, तुलसीराम घिमिरे र शक्तिराज नेपाल (२०६८), **प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम**, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- राहु, कल्पना (२०७२), **‘एक्काइसौं शताब्दीकी सुम्निमा’ उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन** (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र : नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर) ।
- रेग्मी, ऋषिराज (२०७२), **‘विभाजित समय’ उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन** (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) सुकुना बहुमुखी क्याम्पस मोरङ शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली विभाग ।
- शर्मा, मोहनराज (२०४८), **शैलीविज्ञान**, काठमाडौं, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- शर्मा, प्रा.मोहनराज र लुइँटेल, डा. खगेन्द्रप्रसाद (दो.सं.२०६३), **पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त**, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार
- सुवेदी, लोकेन्द्र (२०७३) **‘दमिनी भीर’ उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन** (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरी, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली विभाग ।